

6. ความเชื่อ และพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของไทยทรงดำ

รูปภาพจาก [<https://www.google.co.th/search?q=รูปพิธีกรรมของชาวไทยทรงดำ>]

November 7, 2014.

ก่อนที่กลุ่มชาติพันธุ์ไทยโซ่งหรือไทยทรงดำจะมาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย ชาวไทยโซ่งไม่มีศาสนา มีแต่การนับถือแถนและการไหว้บรรพบุรุษซึ่งได้กลายเป็นประเพณีพิธีกรรมทางความเชื่อที่กระทำสืบเนื่องกันมา คนไทยทรงดำมีความเชื่อการนับถือผีเป็นอย่างมากชีวิตตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตายเกี่ยวข้องกับผีทั้งหมด เพราะมีความเชื่อว่าผีคือเทพยดา หรือ “แถน” ที่ให้ความคุ้มครองพิทักษ์รักษาชีวิต ผีแถนหรือผีฟ้า สามารถบันดาลความเป็นไปแก่มนุษย์ ดังนั้นจึงต้องมีการเซ่นไหว้ และบวงสรวงเป็นประจำ

ชาวไทยโซ่งมีความเชื่อและแนวปฏิบัติเกี่ยวกับผีอย่างเคร่งครัด มีการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับความเชื่อในการนับถือผี และมีการสืบทอดการปฏิบัติเป็นประเพณีมาจนถึงปัจจุบัน การปฏิบัติพิธีกรรมเกี่ยวกับการนับถือผีเป็นสิ่งที่ชาวไทยโซ่งพร้อมใจปฏิบัติหรือเข้าร่วมพิธีกรรม ถือเป็นประเพณีและหน้าที่ที่ชาวไทยโซ่งทุกคนพึงปฏิบัติ โดยเชื่อว่าการปฏิบัติดังกล่าวเป็นสิริมงคลแก่ผู้ปฏิบัติ พิธีกรรมเหล่านี้ล้วนเป็นเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ไทยโซ่ง การประกอบพิธีเซ่นไหว้ จะเรียกว่า เสน ชาวไทยโซ่งพิธีกรรมการเสนอยู่หลายอย่าง เช่น เสนเฮือน เสนเรียกขวัญ หรือเสนผีขึ้นเสื่อ เสนสะเดาะเคราะห์ เสนรับผีมด เสนฆ่าเกือก เสนเตง ฯลฯ การเสนเหล่านี้ ล้วนเกิดมาจาก ฐานความเชื่อเรื่องผีและสิ่งเหนือธรรมชาติ เป็นวิธีจัดการกับปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เพื่อขจัดความกลัว และสร้างกำลังใจ การเสนทุกอย่างล้วนต้องพึ่งพาอาศัยหมอสเอนเป็นเจ้าพิธี เป็นวิธีการที่มีมาก่อนรับนับถือพุทธศาสนา (รายงานวิจัยเรื่อง “ความเชื่อศาสนาของคนไทยทรงดำ” โดย นางสาว เกวลิน รัตนาวลีอาภรณ์ วิทยาลัยศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล)

พิธีกรรมที่มีการปฏิบัติเป็นประจำทุกปีในชุมชนบ้านตลาดควาย คือ พิธีเสนเฮือน หรือ พิธีเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษในห้องผีเฮือน ที่ชาวไทยทรงดำ เรียก “ห้องกะล่อห้อง” พิธีเสนกวัดก้วย หรือการเซ่นไหว้เพื่อสะเดาะเคราะห์ และพิธีปาดตง พิธีกรรมดังกล่าวจะจัดเป็นประจำทุกปีในช่วงเดือนมีนาคม-พฤษภาคม

พิธีกรรมของชาวไทยทรงดำในพื้นที่อื่น เช่น บ้านหัวเขาเงิน ตำบลห้วยยางโทน อำเภอปากท่อ ยังคงมีพิธีกรรมที่ยังคงอยู่ ได้แก่ พิธีเสนเรือน, พิธีเชิญผีขึ้นเรือน, พิธีเสนปาดตง, พิธีเสนผีนา, พิธีเรียกขวัญข้าว, พิธีเสนแก้เคราะห์/ขึ้นเสื่อ, พิธีเรียกขวัญ, พิธีเสนโต และพิธีเสนฆ่าเกือก ในขณะที่ชุมชนไทยทรงดำ พื้นที่ ตำบลหนองหญ้าปล้อง และตำบลหนองปรัง อ.เขาย้อย จังหวัดเพชรบุรีมีพิธีกรรมที่ยังคงสืบทอดอยู่ คือ พิธีเสนเรือน พิธีเชิญผีขึ้นเรือน, พิธีเสนปาดตง, พิธีเสนผีน้อยจ้อย, พิธีเสนผีนา, พิธีเสนขวัญควาย, พิธีเรียกขวัญข้าว, พิธีเสนแก้เคราะห์/ขึ้นเสื่อ, พิธีเรียกขวัญ, พิธีเสนโต, พิธีเสนฆ่าเกือก, พิธีเสนอานปาง และพิธีเสนรับมด/หับมด

พิธีเสนเรือ

เนื่องจากกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำมีความนับถือผีบรรพบุรุษอย่างเคร่งครัด โดยเฉพาะพ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย บรรพบุรุษที่เสียชีวิตไปแล้ว ลูกหลานจะอัญเชิญบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วให้ขึ้นเรือนและบอกกล่าวผีบรรพบุรุษให้ช่วยปกป้องคุ้มครองรักษาลูกหลานที่อยู่ในบ้านนั้นให้อยู่เย็นเป็นสุข เป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว บ้านของชาวไทยทรงดำจะมีห้องผีเสื่อน (ผีเรือน) ซึ่งเป็นผีบรรพบุรุษประจำอยู่ในเรือนที่อยู่อาศัย เป็นห้องเล็กๆ อยู่มุมในสุดทางด้านขวาของตัวเรือนเรียกว่า “กะล้อห้อง” ลูกๆ จะจดชื่อใส่ไว้ในบัญชีผีประจำบ้านเรียกว่า “บ๊ีบผีเสื่อน” ทุกๆ 2-4 ปี ลูกๆ จะมีการเลี้ยงผีเสื่อน ที่เรียกว่า “พิธีเสนเรือ” เป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูของลูกหลานและเป็นการระลึกถึงพระคุณของบรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้ว และบอกกล่าวให้ผีบรรพบุรุษได้ช่วยปกป้อง คุ้มครองลูกหลานให้อยู่เย็นเป็นสุข สุขภาพสมบูรณ์ไม่มีโรคภัยมาเบียดเบียน เป็นต้น

ผีบรรพบุรุษที่จะถูกเชิญขึ้นมาบนเรือนนั้นจะต้องเป็นผีดี ผีที่ตายในบ้านหรือเจ็บป่วยหรือแก่ชราตาย แต่ผีที่ตายจากการเกิดอุบัติเหตุหรือผีตายโหง เรียกว่า “ผีไม่ดี” วิญญาณจะไม่ถูกเชิญให้ขึ้นเรือน เพราะถือว่าตายไม่ดี

คำว่า “เสน” เป็นภาษาไทยทรงดำ มีความหมายว่า การเซ่นหรือการสังเวย คำว่า “เสื่อน” มีความหมายว่า เรือน ในที่นี้หมายถึง ผีเรือน การเสนเรือ จึงหมายถึง พิธีกรรมเซ่นไหว้ผีเรือนของชาวไทยทรงดำ ผีเรือนตามความเชื่อของไทยทรงดำประกอบด้วย พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ตลอดจนบรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้ว และได้อัญเชิญวิญญาณให้ขึ้นมาอยู่บนบ้าน โดยจัดห้องที่อยู่มุมหนึ่งของบ้านให้อยู่ เรียกว่า กะล้อห้อง ภายในห้องไม่มีเก้าอี้หรือส้อมหรือสิ่งใดๆ ที่สื่อว่าเป็นผีตนใด แต่มีเพียงแก้วน้ำ ถ้วยชามวางตั้งไว้สำหรับใส่อาหารที่เซ่นผีเรือนลงไปใต้ถุนเรือน เชื่อกันว่าผีเรือนจะมารับเครื่องเซ่นไหว้จากลูกหลาน พิธีนี้จะทำเป็นประจำหรือ 2-4 ปี ครั้งหนึ่งก็ได้ และจะทำพิธีในเดือนใดก็ได้ ยกเว้นเดือน 5 ซึ่งเป็นช่วงฤดูแล้ง ข้าว ปลา อาหาร ผลไม้ หายาก ไม่อุดมสมบูรณ์ดังเช่นในฤดูอื่นๆ และเดือน 9 ถึง เดือน 10 ซึ่งเชื่อว่าเป็นช่วงเวลาที่มีผีเรือนไปเฝ้าเทวดา ส่วนมากชาวไทยทรงดำนิยมทำพิธีเสนเรือในเดือนคู่ คือ เดือน 4 เดือน 6 และเดือน 12 ถ้าถึงกำหนดปีที่ควรจะทำพิธีแล้วว่างวันไม่ทำ ก็เชื่อว่าอาจเกิดเรื่องเดือดร้อนต่างๆ ขึ้นแก่ครอบครัวหรือคนในบ้านนั้น เนื่องจากผีเรือนต้องอดอยากไม่ได้กินเครื่องเซ่น จึงทำให้เกิดเรื่องเดือดร้อนต่างๆ คนที่อยู่ในตระกูลเดียวกัน นามสกุลเดียวกัน จะนับถือผีเรือนเดียวกัน โดยจะเรียกว่า “สิ่ง” หมายถึง นามสกุลของตระกูลนั้น

หมอเสนทำพิธีเสนเรือในกะล้อห้อง

รูปภาพจาก [<https://www.google.co.th/search?q=พิธีเสนเรือ+ไทยทรงดำ>]

สืบค้นวันที่ 7 พฤศจิกายน ๒๕๕๗

การสืบผี

ตามความเชื่อของไทยทรงดำนั้นให้ความนับถือและให้ความสำคัญต่อผีเรือนหรือผีบรรพบุรุษอย่างยิ่ง ดังนั้น จึงต้องมีการสืบสกุลของตระกูลด้วยการสืบผี การสืบผีเป็นข้อปฏิบัติที่ชาวไทยทรงดำทุกคนควรยึดถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ทั้งนี้หากพ่อแม่ยังมีชีวิตอยู่ก็ไม่ต้องเลี้ยงผี แต่หากพ่อแม่เสียชีวิตแล้วก็จะสามารถสืบผีได้โดยยึดถือเพศชายเป็นหลัก เริ่มนับจากพ่อบ้านผู้สืบสกุลจากบรรพบุรุษ หากต้องหาผู้สืบสกุลคนต่อไปต้องเลือกจากลูกชาย หรือเพศชายคนใดคนหนึ่งเท่านั้น ห้ามเป็นเพศหญิงโดยเด็ดขาด เพราะลูกสาวเมื่อแต่งงานออกเรือนแล้วก็ต้องไปสืบผีทางฝ่ายสามี หากไม่มีลูกชายจะเลือกหลานชายหรือผู้ที่อาศัยอยู่ในบ้านที่เป็นเพศชายแทนก็ได้เป็นผู้สืบสกุลทำพิธีต่อไป หรือหากบ้านใดมีแต่ลูกสาวก็อาจให้ลูกสาวสืบผีแทนได้ โดยเมื่อแต่งงานแล้วมีลูกก็ให้ลูกเป็นผู้สืบผีแทน แต่หากบ้านใดมีลูกชายหลายคน คนที่อยู่กับพ่อแม่จะเป็นผู้สืบผีต่อจากพ่อแม่ ส่วนลูกที่แยกออกไปอยู่ที่อื่นเมื่อพ่อแม่ตายก็จะรับเลี้ยงผีได้

หมอเสนากำลังทำพิธีบอกกล่าวผีบรรพบุรุษ รูปภาพจาก [<https://th-th.facebook.com/notes> ชุมชนไทยทรงดำ-บ้านหัวเขาจีน-ราชบุรี กรณีศึกษา/หมอเสนา], สืบค้นวันที่ 7 พฤศจิกายน 2557

รูปภาพจาก [<https://www.google.co.th/search> พิธีกรรมการสืบทอดผีของไทยทรงดำ, สืบค้นวันที่ 7 พฤศจิกายน 2557

พิธีเสนเรือนมี 2 ลักษณะ คือ เสนผู้น้อยและเสนผู้ตัว

ซึ่งมีขั้นตอนและความแตกต่างกัน กล่าวคือ ในพิธีเสนเรือนผู้น้อย เจ้าภาพจะไปพบหมอเสนให้หมอเสนดูวันเหมาะสมที่ควรจัดพิธี โดยเลือกหาวันที่มีฤกษ์ดีที่ไม่ตรงกับวันตาย วันเผาศพของพ่อและแม่ จากนั้นจะเริ่มบอกญาติพี่น้องที่มีผีเดียวกันและแขกมาร่วมงาน ในส่วนของญาติผีเดียวกันซึ่งหมายถึงญาติพี่น้องที่มีสายเลือดเดียวกัน มีพ่อแม่เดียวกัน คนกลุ่มนี้จะแต่งกายด้วยเสื้อผ้าธรรมดา ส่วนญาติที่มาจากการแต่งงานจะแต่งกายด้วยชุดที่ชาวไทยทรงดำซึ่งจะสวมใส่ในโอกาสพิเศษ คือ เสื้อฮี ถ้าเป็นผู้ชายจะใส่เสื้อฮี ส่วนผู้หญิงจะนุ่งซิ่น สวมเสื้อฮี ส่วนที่แขกที่มาในงานจะแต่งกายชุดธรรมดามาร่วมงาน

1. พิธีเสนเรือนผู้น้อย

จะเริ่มด้วยการที่ชาวไทยทรงดำเลี้ยงหมูไว้เองสำหรับใช้ในพิธีกรรม และสามารถนำไปปรุงเป็นอาหารเลี้ยงแขกได้ ในวันงานเริ่มงานราวตี 3 จะฆ่าหมูสำหรับใช้ในพิธีกรรม จะเริ่มฆ่าและหมูก่อน เจ้าบ้านจะนำหมูมามัดขาแล้วให้ลูกเขย หลานเขย หรือญาติที่เป็นเพศชายคล้องเสื้อฮีหามหมูขึ้นบ้าน นำไปวางหน้าห้องผีเรือนที่เรียกว่า “กะล้อห้อง” ซึ่งอยู่มุมหนึ่งของบ้าน แล้วทำความสะอาดบอกกล่าวแก่ผีเรือน ต่อจากนั้นเริ่มฆ่าและหมูตัดซี่โครงหมูออก 7 ซี่ ซ้อกระดูกสันหลัง 7 ซ้อ เอาใส่หมุมาวางรอบปานผืนไผ่ ตัดส่วนที่เป็นตับ หัวใจ ปอด ม้าม และเนื้อ ร้อยเป็นพวงไว้ 2 พวง นำไปต้มให้สุก 1 พวง ส่วนอีกพวงหนึ่งเป็นของสด (ดิบ) เจ้าบ้านจะทำการตักแต่งปานผืนไผ่ซึ่งเป็นถาดไม้สำหรับใส่เครื่องเซ่นไหว้แก่ผีเรือนในพิธีเสนเรือน โดยนำส่วนหางใบตองจำนวน 4 หาง มารองวางปานผืนไผ่ วางใส่หมูลงตามขอบปานผืนไผ่ แล้ววางซี่โครง กระดูกสันหลัง เนื้อหมู และข้าวเหนียว 7 ห่อ โดยต้องวางให้ห่างกันเป็นระยะ พร้อมตะเกียบ 7 คู่ วางตามห่อข้าวเหนียวนั้น แล้ววางหมาก พลู ข้าวต้มมัด เผือก มัน อ้อย ขนมหอมและผลไม้อื่นๆ เท่าที่หาได้ตามฤดูกาล ล้อมรอบข้าวเหนียวทุกห่อ ตรงริมปานผืนไผ่วางข้าวเหนียวใหญ่อีก 1 ห่อ เนื้อแป้ง ขามใส่น้ำต้มหมู 1 ขามขามใส่น้ำที่ใส่ปอดหมูดิบ 1 ขาม ตรงกลางปานผืนไผ่จะใส่ข้าวสุก ยาหมู แกงหน่อไม้เปรี้ยว ซึ่งเป็นอาหารสำคัญในพิธีที่จะขาดไม่ได้เด็ดขาด จากนั้นนำยอดหางใบตองมา 1 หาง มาวางตรงกลางปานผืนไผ่ นำเครื่องในหมูที่ต้มสุกแล้ว 1 พวง มาวางลงบนใบตองนั้น เมื่อจัดเครื่องเซ่นลงปานผืนไผ่เสร็จเรียบร้อยแล้วจึงไปเชิญหมอเสนมาทำพิธีกรรมต่อไป

ตอนเช้าหมอเสนจะมาถึงบ้านเจ้าภาพ เจ้าบ้านจะให้เหล้า 1 ขวด แก่หมอเสน อาจเป็นเหล้าขาวหรือเหล้าแดง แต่ส่วนใหญ่จะนิยมใช้เหล้าขาวเพราะมีราคาถูกกว่า หมอเสนจะสวมเสื้อฮี มีมือจิ๋ว (พัด) มีผู้ช่วยหมอเสน 1 สำหรับช่วยบอกกล่าวบางตอนในพิธีกรรม ช่วยยกเครื่องเซ่นตลอดจนช่วยอำนวยความสะดวกให้แก่หมอเสน ต่อจากนั้นหมอเสนจะเริ่มทำพิธีในห้อง “กะล้อห้อง” เมื่อเสร็จแล้วจะเรียกญาติพี่น้องผีเดียวกันมาร่วมกันยกปานผืนไผ่ด้วยกัน ในขณะที่เดียวกันหมอเสนจะพูดอวยพรแต่สิ่งที่ดีๆเป็นมงคลให้แก่ญาติๆ และลูกหลานให้มีสุขภาพดีไม่เจ็บไม่ไข้ ให้มีความสุขความเจริญต่อไป

เรณู เหมือนจันทร์เชย (2542 : 79) กล่าวถึงขั้นตอนการยกปานผืนไผ่ให้แก่ผีบรรพบุรุษในห้องกะล้อห้อง ดังนี้

“.....จากนั้นลูกสะใภ้จะใส่ชุดฮี ส่วนลูกหลานที่ยังไม่แต่งงานและที่เป็นสิ่ง (สายตระกูล) เดียวกัน จะมาช่วยกันยกปานผืนไผ่ ขั้นตอนการยกปานผืนไผ่ทุกคนจะยืนล้อมปานผืนไผ่ แล้วใช้มือจับขอบปานผืนไผ่ ส่วนอีกมือก็จับยกปานผืนไผ่ สำหรับคนอื่นๆ ที่จับไม่ถึงก็จะจับเสื้อหรือตะแคง เพื่อเป็นการมอบให้บรรพบุรุษ การยกปานผืนไผ่จะยก 3 ครั้ง ดังนี้

ครั้งที่ 1 ยกแค่สะเอว ถามหมอเสนว่ายกแค่นี้พอไหม หมอเสนก็จะตอบว่าไม่พอหรอก ถ้าจะดีต้องยกขึ้นอีกหน่อยถึงจะดีกว่านี้ แล้วช่วยกันหย่อนปานผืนไผ่ลงไป แต่ไม่ให้ถึงพื้นแล้วยก

ขึ้นอีกครั้งหนึ่ง

ครั้งที่ 2 ยกแค่น้ำอก ถามหอมเสนว่ายกแค่น้ำพ้อใหม่ หอมเสนก็จะตอบว่าไม่พ้อหรืออก
ถ้าจะดีต้องยกขึ้นอีกหน่อยถึงจะดีกว่านี้ แล้วช่วยกันหย่อนปานผืนลงไป แต่ไม่ให้ถึงพื้นแล้ว
ยกขึ้นอีกครั้งหนึ่ง

ครั้งที่ 3 ยกท่วมหัว ถามหอมเสนว่ายกแค่น้ำพ้อใหม่ หอมเสนจะตอบว่าแค่น้ำพ้อแล้ว
จะทำมาค้าขึ้น....”

จากนั้นเจ้าบ้านจะนำอาหารมาเลี้ยงหอมเสน โดยผู้ช่วยหอมเสนจะเป็นผู้ทำหน้าที่พูดบอกกล่าวยก
อาหารให้แก่หอมเสนก่อน อาหารที่ยกมาให้ นั่น ได้แก่ “ถาดโก๋ซ้อง” คือ การตักปึกและขาโก๋มาเรียงเป็นตัวโก๋
ไว้ แต่ไม่มีตัวโก๋เพราะนำไปใช้ปรุงอาหารแล้ว แงงโก๋ใส่หน่อไม้เปรี้ยว 1 ซาม ข้าวสุก 1 ซาม เหล้า 1 ขวด ข้าว
เหนียวใส่แอบ 1 อัน หอมเสนจะตอบรับอาหารนั้น แล้วเรียกญาติๆ ฝึเดียวกันมารวมรับประทานอาหารด้วยกัน
เจ้าบ้านจะนำอาหารในครัวมาเสริมในวงอาหาร เมื่อรับประทานอาหารเสร็จเรียบร้อยแล้ว หอมเสนจะเริ่มทำ
พิธีขึ้นตอนต่อไป

รูปภาพจาก [http://www.m-culture.in.th/moc_new/album/15880/พิธีเสนเรือนของชาวไทยทรงดำ],
สืบค้นวันที่ 7 พฤศจิกายน 2557

พิธีเซ่นครั้งที่ 1 เรียกว่า เสนปางแปง หรือ เซ่นปางแปง เป็นการเรียกเชิญวิญญาณพ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา
ยาย บรรพบุรุษ มากินเครื่องเซ่น โดยเรียกชื่อทีละคน เริ่มจากชื่อพ่อเป็นลำดับแรก หอมเสนจะคีบอาหารใน
ปานผืนในใส่รูที่เจาะไว้ที่ข้างฝาบ้าน เป็นช่องส่งอาหารให้ผีเรือน เสร็จแล้วจะเรียกชื่อแม่เป็นลำดับต่อไป แล้ว
คีบอาหารใส่รูเลี้ยงผีเรือน ไปจนครบรายชื่อในสมุด “ปี่ผีเฮือน” เป็นอันเสร็จพิธีในขั้นตอนนี้ และจะเริ่มพิธี
เซ่นครั้งที่ 2 ในอันดับต่อไป

ตัวอย่าง คำบอกกล่าวเรียกผีเรือนให้มากินเครื่องเซ่น เสนปางแปง เป็นภาษาไทยทรงดำ ดังนี้

“ซึกถ่าปอหล่า ปอกวาน.....(ตามด้วยชื่อคนตาย) กวานบ่าวมากิน มากินเหยื่อหมู
(เนื้อหมู) เซ่นปางแปงเฮือนย่าว นังลู่ (ลูก) เจ้าเลื้อ ให้มันท่วมพิน กินมันหมูท่วมแฉั่ว (เขี้ยว)
แก้วกินกับก้ำข้าวไฮขาวหนา กับก้ำข้าวนาอ่อน ก้ำข้าวหลอนนางวี ก้ำข้าวติงนางปั้น นางปั้น
นี่นั กวางปือไม่จำ นางปั้นนี่นัอยู่กวางฝาไม่ยมก้ำข้าวกลม หมอเจียน ก้ำข้าวเลียนลงคอค ตกคอค
น้อยย้า(อย่า)จ้วง ตกคอคหลวงย้าแก่น จีแก่นแต่น้ำเต้า แก้วก้อฮองหมูรอง บ้วนสะกวางสะทอง
หมออ่อน หล่าไตได้กินก่อน จังกอยกินหลายปานผืน ปางเจ้าลือ เซ่นป้อนจือ (ชื่อ)
ตางตัวเมื่อ หล่า” (มานิตา เชื้อนรินทร์ : 2541, 69)

พิธีเซ่นครั้งที่ 2 เรียกว่า เซ่นก้ากก หมอเสนจะเริ่มพิธีเชิญวิญญาณอีกครั้ง โดยในครั้งนี้จะเรียกชื่อผู้ตายเฉพาะพี่น้องที่มีพ่อเดียวกัน และเป็นผีที่ตายดีเป็นอันดับแรกก่อน แล้วคืออาหารในปานเดือนในสัปดาห์ที่เจาะไว้ที่ฝาข้างบ้าน ซึ่งถือเป็นช่องส่งอาหารให้ผีเรือน เมื่อเรียกชื่อผีที่ตายดีครบหมดแล้ว ลำดับต่อไปจะเรียกชื่อญาติพี่น้องที่นับถือผีบรรพบุรุษเดียวกันทีละ 5 ถึง 10 คน ให้มากินเครื่องเซ่นพร้อมกัน แล้วคืออาหารในสัปดาห์ที่เจาะไว้ที่ฝาข้างบ้านแบบเดิมจนถึงรายชื่อญาติที่ตายไม่ดี หรือตายโหงจะเรียกมากินเป็นอันดับสุดท้าย เรียกว่า “สามสิบล่า” เป็นอันจบพิธีในขั้นตอนนี้

จากนั้นหมอเสนจะเริ่มพิธี กำตอกำ โดยกล่าวคำอวยพรให้ญาติพี่น้องทุกคนในครอบครัวที่ยังมีชีวิตอยู่ และนับถือผีบรรพบุรุษเดียวกัน ให้มีความเป็นอยู่ที่ดี และกล่าวแจ้งให้ทราบว่าเป็นแต่ละเดือน ตั้งแต่เดือนอ้ายถึงเดือน12 เดือนไหนเป็นเดือนดีสามารถประกอบพิธีกรรมต่างๆได้ และเดือนไหนไม่ดี ไม่เหมาะสมแก่การประกอบพิธีกรรมใดๆ โดยลักษณะดังกล่าวเป็นไปตามปฏิทินและตามความเชื่อของชาวไทยทรงดำ ดังนี้

เดือนอ้าย	เป็นเดือนไม่ดี ไม่ให้ตั้งบ้านเรือน ไม่ให้เสนเรือน
เดือนยี่	เป็นเดือนดี เป็นมงคล ให้ทำพิธีเสนเรือนได้
เดือนสาม	เป็นเดือนดี ให้หนุ่มสาวที่รักกันกำหนดฤกษ์แต่งงานได้
เดือนสี่	เป็นเดือนดี เป็นมงคล ให้ทำพิธีเสนเรือนได้
เดือนห้า	เป็นเดือนไม่ดี ไม่ให้ทำพิธี
เดือนหก	เป็นเดือนดี ทำพิธีได้ทุกอย่าง
เดือนเจ็ด	เป็นเดือนดีบ้าง ไม่ดีบ้าง
เดือนแปด	เป็นเดือนที่ค่อนข้างดี
เดือนเก้า	เป็นเดือนไม่ดี
เดือนสิบ	เป็นเดือนดี ทำพิธีได้ทุกอย่าง
เดือนสิบเอ็ด	เป็นเดือนดี ทำพิธีได้ทุกอย่าง
เดือนสิบสอง	เป็นเดือนดี ทำพิธีได้ทุกอย่าง (มานิต เชื้อนขันธ์ : 2541, 70)

เมื่อบอกฤกษ์ดีเดือนดีครบทั้ง 12 เดือนแล้ว หมอเสนจะกล่าวคำว่า “ข้าขาวครุหมอ...ฆ่าหมู” แล้วเรียกญาติพี่น้องที่นับถือผีเดียวกันให้ช่วยกันใส่อาหารลงในปานเดือน สำหรับเซ่นผีเรือน เสร็จแล้วจึงยกปานเดือนส่งให้หมอเสนเพื่อทำพิธี “เซ่นสองตับ”

ตัวอย่าง คำบอกกล่าว เซ่นก้ากก ซึ่งหมอเสนจะเป็นผู้กล่าว คำกล่าวนั้นเป็นภาษาไทยทรงดำ ดังนี้

“ซึกถอปอหล่า ปอกวาน.....(ชื่อพ่อ) กวานบ่าวมากิน มากินเหยื่อหมู เซ่นก้ากก
เฮือนย่าว นังลู เจ้าเลื้อ ให้มันท่วมพัน กินมันหมูท่วมแซ้ว แก้วกินกับก้าข้าวไฮขาวหนา
กับก้าข้าวนาข้าวอ่อน ก้าข้าวหลอนนางวี ก้าข้าวตีนางปั่น นางปั่นนี้รัก กวงปือไม้จำ
นางปั่นนี้รักอยู่กวงฝาไม้มก้าข้าวกลม หมอเจียน ก้าข้าวเลียนลงคอ ตกค่อน้อยย้าจ้วง
ตกคอหลวงย่าแก่น จีแก่นแต่น้ำเต้า แก้วก้อฮองหมูรอง บ้วนสะกวาง สะทอง หมอผ่อน
หล่าไต่ได้กินก่อน จังกอยกินหลายปานเดือน ปางเจ้าลือ เซ่นป้อนจือ ตางตัวเมื่อหล่า”

(มานิตา เชื้อนขันธ์ : 2541, 69)

การเรียกชื่อคนตายในคำกล่าวนั้น เพื่อปกป้องเรื่องศักดิ์ของคนตายว่าเป็นใคร มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับครอบครัวอย่างไร จึงมีการใช้คำขึ้นต้นที่แตกต่างกัน ดังนี้

หากเป็นพ่อ จะขึ้นต้นด้วยคำว่า “ซึกถอปอหล่า ปอกวาน.....(ชื่อ) กวานบ่าว” คำว่า “ปอกวาน” แปลว่า “พ่อ” ดังนั้นหากเรียกว่า ปอกวานดวง จะกล่าวถึง พ่อชื่อดวง

หากเป็นแม่ จะขึ้นต้นด้วยคำว่า “ซึกแซแม่หล่ำแม่นางนั้น.....(ชื่อแม่)” คำว่า “แม่นาง” เป็นคำกล่าวเรียก “แม่” ดังนั้นหากเรียกว่า แม่นางพร จะกล่าวถึง แม่ชื่อพร

หากเป็นป่า น้ำ จะขึ้นต้นด้วยคำว่า “ซึกแซแม่ ป่า (หรือน้ำ) แม่นางนั้น.....” (ชื่อป่าหรือชื่อน้ำ)

พิธีเช่นครั้งที่ 3 เรียกว่า “เช่นสองตับ” เป็นพิธีที่หมอเสนาจะยกปานเครื่องเช่นที่วางอยู่บนหิ้งปางลงมาใส่เครื่องเช่น และใส่อาหารชนิดเดิมเพิ่มไปอีก เพราะถือว่าของเก่าผีเรือนได้กินพร่องไปแล้ว อาหารที่ใส่ปานไว้จะรองด้วยยอดใบตอง 3 คู่ ตะเกียบ 6 คู่ ห่อข้าวต้ม 7 ห่อ ยำหมูใส่หน่อไม้เปรี้ยว 1 ชาม ข้าวหลวงหรือข้าวเหนียว จากนั้นจะเรียกชื่อผีบรรพบุรุษที่นับถือผีเดียวกันมากินเครื่องเช่นก่อน ทั้งนี้จะเรียกเฉพาะผีที่ตายติก่อนเท่านั้น โดยเริ่มเรียกชื่อพ่อให้มากินเครื่องเช่นก่อน ทั้งนี้จะเรียกเฉพาะผีที่ตายติก่อนเท่านั้น โดยเริ่มเรียกชื่อพ่อให้มากินเครื่องเช่นก่อน เสร็จแล้วจึงเรียกชื่อแม่เป็นลำดับต่อมา จากนั้นจึงตามด้วยชื่อปู่ ย่า ตา ยาย ที่เป็นผีเดียวกันมากินเครื่องเช่น โดยเรียกทีละชื่อ แล้วใช้ตะเกียบคีบอาหารในปานที่ยกลงมาจากหิ้งใส่ลงรูที่เจาะไว้ข้างฝาบ้าน เมื่อคีบอาหารใส่ลงในช่องให้ผีเรือนจนครบทุกชื่อแล้ว จึงเรียกผีที่ตายไม่ตี ผีบ้านอื่นมากินเป็นลำดับสุดท้าย โดยการคีบอาหารใส่รูแบบเดียวกันเป็นอันเสร็จพิธีในขั้นตอนนี้ และจะเริ่มพิธีกรรมลำดับต่อไป

พิธีเช่นครั้งที่ 4 เรียกว่า “เช่นเหล่า” หรือ “เช่นเหล่าหลวง” ผู้ช่วยหมอเสนาจะรินเหล้าจากขวดที่อยู่ในไหเหล้าปาง ซึ่งมีปูนปายไว้รอบปากไห มีกรวยใบตองครอบปากขวดเหล้าไว้ จากนั้นผู้ช่วยหมอเสนาส่งเหล้าให้หมอเสนาเพื่อนำไปเช่นผีเรือน หมอเสนาจะเรียกชื่อพ่อให้มากินเหล้าก่อนแล้วเทเหล้าทิ้งลงรูที่เจาะไว้ข้างฝาบ้านนั้น จากนั้นเรียกชื่อแม่ให้มากินเป็นลำดับต่อไป แล้วเทเหล้าลงรูอีก แล้วหมอเสนาจะให้ “หิ้งเหล่า” เรียกผีขวัญของคนตีให้กินเหล้า เมื่อเสร็จแล้ว หมอเสนาจะกล่าวอวยพรด้วยการพูดสิ่งที่ดีต่างๆ ให้เจ้าบ้านอยู่ดีกินดี มีความสุข มีสุขภาพร่างกายสมบูรณ์แข็งแรง ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ มีความเจริญยิ่งขึ้นไป เป็นอันจบพิธี

ลำดับต่อไป หมอเสนาจะทำพิธี “เช่นแก้มแฮ้ หลาแลงกลางเรือน” โดยการตัดคางหมูที่เตรียมมาสำหรับพิธีเช่นออก แล้วเอาหัวหมูต้มมายากับผักเปรี้ยวๆ เช่น ยอดมะม่วง ยอดมะกอก เรียกว่า “ผักจู้บ” หรือ “ผักซุบ” แล้วนำหางใบตองจำนวน 3 หาง (ใบ) ซึ่งเรียกว่า “หูดอง” มาปูเรียงให้ด้านข้างซ้อนทับกันเล็กน้อย นำมาวางไว้ตรงหน้าหมอเสนา พร้อมด้วยถ้วยน้ำต้ม 3 ถ้วย หมอเสนาจะถือวี (พัด) ไว้มือหนึ่ง ส่วนอีกมือถือตอก 2 เส้น ที่ปักอยู่ในขวดเหล้า ซึ่งบรรจุอยู่ในอีกที่หนึ่ง ข้าว 3 ชามวางเรียงกันอยู่บนใบตอง 3 ใบนั้น ข้าวต้มมัด 6 ห่อ ตะเกียบ 6 คู่วางเรียงกันไว้บนใบตอง ใต้ห่อข้าวเหนียวจะวางใบตองไว้อีก 3 ใบสำหรับใส่อาหารที่หมอเสนาจะทำพิธีต่อไป หมอเสนาจะกล่าวคำเพื่อทำพิธี แล้วคีบผักจู้บวางลงบนใบตอง 1 ครั้ง ทำเช่นนี้ไปเรื่อยๆ ต่อกันจนครบ 7 ครั้งเป็นอันเสร็จพิธี

ในขณะเดียวกันที่บริเวณกลางบ้านของชาวไทยทรงดำที่ถูกเรียกว่า “ห้องเปล่ง” ซึ่งหมายถึงห้องกลางที่อยู่ระหว่างห้องกะลื้อห้องกับห้องสิ ผู้ช่วยหมอเสนาจะจัดอาหารลงบนปานไม้รูปสี่เหลี่ยม เรียกว่า “ปานซาหว่า” นำหัวหมูต้มพร้อมทั้งตีนหมู 4 ตีน หาง 1 หาง พร้อมกระดูกซี่โครง และเหล่า 1 ขวด มาวางลงในปานไม้ นั้น แล้วทำพิธีเรียก “สิ่ง” ซึ่งหมายถึงวิญญาณบรรพบุรุษที่นับถือผีเดียวกัน ญาติที่นับถือผีเดียวกันแล้วมากินเครื่องเช่นอาหารนั้น เป็นอันเสร็จพิธี “หลาแลงกลางเรือน” จากนั้นเจ้าบ้านจะยกอาหารมาเลี้ยงหมอเสนาและผู้ช่วยหมอเสนา แล้วเรียกคนอื่นๆ ให้มากินอาหารรวมกัน เป็นอันเสร็จพิธีในขั้นตอนนี้

พิธีเช่นครั้งที่ 5 เรียกว่า “เช่นเหล่าล้างแกง” เป็นพิธีเช่นที่มีความหมายว่า “กินอิ่มแล้ว” จะล้างถ้วยล้างชามเล็กงานเลี้ยงแล้ว พิธีในขั้นตอนนี้ผู้ช่วยหมอเสนาจะรินเหล้าจากขวดที่อยู่ในไหใบเดิมใส่ถ้วยส่งให้หมอเสนาเพื่อนำไปเช่นผีเรือน บอกกล่าวเรียกชื่อพ่อให้มากินเหล้าก่อน แล้วเทเหล้าทิ้งลงรูที่เจาะไว้ข้างฝาบ้าน จากนั้น

ผู้ช่วยหมอสอนรินเหล้าใส่ถ้วยส่งให้หมอสอนอีกครั้ง เพื่อเรียกชื่อแม่มากินเหล้า แล้วเทเหล้าทิ้งลงในรูข้างฝาบ้าน ต้องเรียกชื่อทีละคนตามลำดับแล้วเทเหล้าลงรูเหมือนเดิมเช่นนี้จนครบรายชื่อทุกคน เป็นอันเสร็จพิธี

พิธีเช่นครั้งที่ 6 เรียกว่า “เช่นเหล้ากู่” เป็นการนำเหล้ามาเช่นวิญญาณบรรพบุรุษ โดยผู้ช่วยหมอสอนจะรินเหล้าจากขวดที่อยู่ในไหใบเดิม ใส่ถ้วยส่งให้หมอสอนเพื่อนำไปเช่นผีเรือน หมอสอนจะเรียกชื่อพ่อมากินเหล้าก่อนเป็นอันดับแรก แล้วเทเหล้าลงในรูข้างฝาบ้าน เหล้าถ้วยต่อไป หมอสอนเรียกชื่อแม่มากิน แล้วเทเหล้าลงรูตามเดิม ทำเช่นนี้จนครบทุกรายชื่อในปีผีเดือนสำหรับเฉพาะผีที่ตายดีเท่านั้น

จากนั้นจะมีคนมายกปานเพื่อนออกจากห้องกะล่อห้องไป แล้วเก็บเครื่องเช่นในปานเพื่อนให้หมอสอนนำกลับไปปรับประธานที่บ้าน ส่วนขนมจะแจกให้กับญาติๆปรับประธานกัน เจ้าบ้านและญาติๆจะอวยพรให้หมอสอนด้วยถ้อยคำที่เป็นสิริมงคล จากนั้นหมอสอนจะเรียกเหล้าจากเจ้าบ้านอีก 2 ขวด เพื่อนำเหล้าไปพายเฮือน เรียกว่า “กินเหล้าพายเฮือน” หมอสอนจะรินเหล้าใส่ถ้วยที่อยู่ในกะล่อห้อง แล้วผู้ช่วยหมอสอนจะรินเหล้าแจกญาติๆทุกคนให้ดื่มคนละแก้ว จนครบทุกคนแล้วเริ่มทำอีกเหมือนเดิมจนครบ 4 ครั้ง เมื่อดื่มเหล้าเสร็จแล้วก็จะนำปานเพื่อนที่วางอยู่มาใส่ไก่อต้ม 1 ตัว ข้าวสาร 1 ถ้วย ข้าวสุก 1 ถ้วย หมากพลู 1 ถ้วย และเสื่อฮี 1 ตัว ญาติๆที่เป็นผู้ชายจะช่วยกันจับหมากพลูใส่ลงในถุงไก่อต้ม 1 ชุด นำถุงไก่อวมรวมกับแข่ง คันธนูผูกติดกับลูกศร และวี (พัด) ของทุกอย่างจะมีขนาดเล็กจิ๋ว ทำให้ได้คนละ 1 ชุด หมอสอนจะกล่าวคำ “ส่งล่ำเรือน” มีความหมายว่าส่งไปอยู่ที่เดิม และกล่าวอวยพรให้ทุกคนอยู่ดี กินดี ให้ขวัญของแต่ละคนช่วยกันปกป้องรักษาเจ้าของขวัญให้อยู่ดีมีสุขและปกป้องรักษาลูกหลานให้ปลอดภัย อย่าให้ขวัญบินไปถูกนกกาจิกทำร้าย หรือได้รับอันตรายต่างๆ จากนั้นผู้ช่วยหมอสอนจะเรียกพายเทวดาหรือพายท่าน ให้บรรดาเจ้าพ่อต่างๆมากินเครื่องเช่น และขอให้ช่วยปกป้องรักษาคุ้มครองเจ้าของขวัญให้อยู่ดีกินดี ปลอดภัยและมีความสุข จากนั้นหมอสอนจะเรียกเจ้าบ้านให้มารับเสื่อฮีที่ใช้ในการทำพิธีคืนไป เป็นอันเสร็จพิธี

เมื่อเสร็จพิธีแล้ว หมอสอนก็จะกลับบ้านโดยเดินออกจากบ้านเจ้าของงานไป หากประสงค์จะกลับมาร่วมงานเลี้ยงใหม่ก็ได้ แต่ต้องมาในฐานะเพื่อนบ้านหรือแขกที่มาร่วมงานธรรมดา และจะต้องถอดเสื่อฮีที่หมอสอนใส่ตอนทำพิธีออกก่อนจึงจะสามารถเข้ามาร่วมในงานได้

ในเรื่องลำดับการทำพิธีนี้ มีข้อน่าสังเกตคือ ในพิธีการเสนเรือนผู้น้อยจะเริ่มด้วยพิธีเสนปางแพ่งก่อน แล้วจึงตามด้วยพิธีเสนเหล่าหลวง ซึ่งจะตรงกันข้ามกับการเสนเรือนผู้ตัว (ผู้ท้าว) จะเริ่มด้วยการเสนเหล่าหลวงก่อน แล้วต่อด้วยการเสนปางแพ่ง พิธีเสนเรือนผู้น้อยนี้จะเริ่มในเวลาเช้าและดำเนินพิธีการเสร็จสิ้นในเวลาบ่ายหรือเย็น

2. พิธีเสนเรือนผู้ตัว (ผู้ท้าว)

เป็นพิธีกรรมสำคัญที่ชาวไทยทรงดำที่มีฐานะเป็นผู้ตัว(ผู้ท้าว)จัดทำเป็นประจำ ผู้ตัวคือ ผู้มีตระกูลที่สืบเชื้อสายมาจากเจ้าไทยทรงดำในอดีตจะกระทำพิธีเช่นไหว้ผีเรือนที่เป็นผู้ตัวในอดีต เชิญวิญญาณพ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ญาติพี่น้อง บรรพบุรุษที่ตายดี เจ็บไข้ได้ป่วย ตายไปให้ขึ้นเรือน สำหรับพิธีเสนเรือนผู้ตัวจะมีลักษณะแตกต่างไปจากพิธีเสนเรือนผู้น้อยตามที่เชื่อถือกันมาแต่ดั้งเดิม ผู้ที่จะมาประกอบพิธีเสนเรือนผู้ตัวต้องเป็นหมอสอนผู้ตัวต้องเป็นหมอสอนที่สืบสกุลมาจากตระกูลผู้ตัวเท่านั้น

การเตรียมงานพิธีเสนเรือนผู้ตัว เจ้าภาพจะพบหมอสอนผู้ตัว เพื่อทำการเสี่ยงทายก่อนวันฤกษ์ดีที่จะกำหนดวันทำพิธีเสน โดยวันที่มีฤกษ์ดี ต้องไม่เป็นวันที่ตรงกับวันตายหรือวันเผาศพของพ่อแม่ เมื่อได้ฤกษ์วันดีแล้ว เจ้าภาพจะเริ่มไปบอกแก่ญาติพี่น้องผีเดียวกันก่อน จากนั้นก็จะไปบอกแก่เพื่อนบ้านและคนที่รู้จักให้มาร่วมงาน

พิธีกรรมเริ่มตั้งแต่วันที่เจ้าภาพได้ไปพบหมอสอนเพื่อทำการเสี่ยงทาย ชาวไทยทรงดำจะเรียกว่าไปหา

“หมอเยื้อง” หรือหมอเสียงทาย เพราะคำว่า “เยื้อง” เป็นคำภาษาไทยทรงคำมีความหมายว่า “การเตา การทาย” โดยวัตถุประสงค์ในการไปหาหมอเยื้องก็เพื่อให้หมอเยื้องเสียงทายว่ามีผีเรือนได้ออกมาหากินอาหารตามที่ได้เคยกินมาแต่ก่อนนั้น เมื่อเจ้าภาพกำหนดเวลางานแล้ว ก็จะนำหมูที่ใช้สำหรับพิธีเสนต้องเป็นหมูที่เจ้าบ้านเลี้ยงเอง พิธีลำดับแรก คือ หมอเสนจะบอกกล่าวแก่ผีเรือนก่อน ให้ผีเรือนช่วยปกปักรักษาให้ลูกหมูมีชีวิตรอดปลอดภัย เจริญเติบโตขึ้นจนได้ขนาดพอเหมาะสำหรับจะใช้ในงานพิธีเสนได้ ในสมัยก่อนผู้ที่ชาวไทยทรงดำเรียกว่า “พ่อลุง” ซึ่งหมายถึง พี่ชายของพ่อ จะเป็นผู้นำลูกหมูมาให้เลี้ยง แต่ในปัจจุบันนี้อาจจะใช้การหาซื้อลูกหมูมาแทนได้ และเจ้าภาพจะต้องนำเสื้อผ้าของผู้ที่จะเสนที่ยังใช้สวมใส่ก่อนที่เริ่มทำพิธีในวันที่กำหนดไว้ต่อไป

เมื่อถึงวันที่กำหนดสำหรับจัดงานพิธี ในวันงานเพื่อนบ้าน แยก ญาติ พี่น้องผีเดียวกันจะแต่งกายด้วยชุดธรรมดาทั่วไป แต่สำหรับญาติที่มาจากการทำงานเข้ามาเป็นสมาชิกของครอบครัวจะต้องใส่เสื้อฮี หากเป็นผู้ชายที่เป็นเขย ลูกเขย หลานเขย จะต้องนำเสื้อฮีมาคล้องคอ แต่ถ้าเป็นผู้หญิงที่เป็นสะใภ้ ลูกสะใภ้ หลานสะใภ้ ต้องใส่เสื้อฮีไว้ตลอดเวลา

พิธีกรรมจะเริ่มเวลาประมาณตี 2-ตี 3 เจ้าภาพจะลงมือฆ่าหมูที่เลี้ยงไว้เฉพาะสำหรับใช้ทำพิธีเสน เจ้าบ้านจะชำแหละหมู และต้มหมูจนสุก เมื่อเสร็จเรียบร้อยแล้วจึงมัดเท้าหมูไว้กับคานไม้หาม และให้ลูกเขย หลานเขย หรือญาติที่เป็นผู้ชายคล้องเสื้อฮี ช่วยกันหามหมูขึ้นไปไว้บนบ้าน เจ้าภาพจะทำการตักแต่งปานเผื่อนที่ใช้ในพิธี นำใบตองมารองปานเผื่อน ใส่เนื้อหมูสด ข้าวต้มมัด กล้วย อ้อย เผือก มัน ขนมต่างๆ จากนั้นจะให้ญาติผีเดียวกันนำของมาร่วมใส่ด้วยกัน

พิธีเริ่มอีกครั้งในเวลาประมาณ 8.00 น. หมอเสนจะใส่เสื้อฮีสีแดง เดินเข้าไปทำพิธีในห้องกะล่อห้อง จากนั้นญาติผีเดียวกันจะช่วยกันยกปานเผื่อนที่ใส่อาหารไว้แล้วนั้นไปให้หมอเสน แล้วจะนั่งอยู่ในพิธีในห้องกะล่อห้องกับหมอเสน จากนั้นหมอเสนจะเริ่มกล่าวประวัติของผู้ที่จะเสน ตลอดจนความประสงค์ที่ได้จัดให้ทำพิธีเสนในครั้งนี้

พิธีเสนเรือนผู้ต้าว รูปภาพจาก [<http://www.yourepeat.com/>] สืบค้นวันที่ 7 พฤศจิกายน 2557

ตัวอย่าง คำกล่าวในพิธี

“เจ้าของเฮือน (เรือน) เจ็บไส้ (ไข้) ได้ป่วยมา จึงไปหาหมอตุ (หมอเยื้อง) จึงได้เสียงทายว่า อ้ายเอ้ม (พ่อแม่) ที่ตายไปแล้ว จะมาอาศัยอยู่กับ อยู่หน้า จึงได้มาตี มาตาม จึงวานขึ้นเฮือน ความเจ็บ ไส้ (ไข้) ได้ป่วย ได้หายมา ข้าวในนาได้ดี อยู่ดีมีสุข จึงเตรียมท่าจะเสน แล้วได้มาหาหมูกับพ่อลุง พ่อตา แล้วพ่อลุง พ่อตาให้มา หมูดำ หมูดี หมูมีหมูมันมาเลี้ยงมาปล่อยไต้ถุน ขุนไต้ล่าง หมูอยู่ล่าง ข้าว เหล้า อยู่เฮือน ชมดี (สมัยก่อนเหล้าสาโทมีรสขม) จึงได้อามา เตรียมมาหาเสน จึงได้ไปนัดวันที่หมอเสน

พอได้มื่อดี มื่องาม เป็นมันเป็นเหมาะ จึงเอ้าะ(ออก)ไปเป้าะ(บอก) ญาติปี(พี่น้อง)”

(มานิตา เชื้อนขันธ์ : 2541, 75)

พิธีเสนเหล้าหลวงหรือเซ่นเหล้าหลวง เป็นขั้นตอนแรกของการทำพิธี คือ การเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษด้วยเหล้า จึงเรียกว่าการเซ่นเหล้าหลวง หมอเสนจะเทเหล้าใส่ชาม แล้วเรียกชื่อพ่อให้มากินก่อนเป็นลำดับแรก ต่อจากนั้นจะเทเหล้าใส่ชามเพิ่มขึ้นอีก แล้วเรียกชื่อแม่ให้มากินเป็นลำดับต่อไป แล้วจะเทเหล้าใส่ชามอีก เรียกชื่อปู่ให้มากินเหล้า เทเหล้าแล้วเรียกชื่อผีบรรพบุรุษทีละคนให้มากินเหล้าจนครบทุกรายชื่อผีตายดีที่ได้จดไว้ในบัญชีเรือน เสร็จแล้วหมอเสนจะกล่าวอวยพรด้วยถ้อยคำที่เป็นสิริมงคลแก่เจ้าของบ้าน ให้อยู่ดีกินดี มีความสุข มีสุขภาพสมบูรณ์แข็งแรง ไม่มีโรคภัยเบียดเบียน และมีความเจริญรุ่งเรืองยิ่งๆ ขึ้นไป เป็นอันเสร็จพิธีกรรมในขั้นตอนนี้

ตัวอย่าง คำพูดของหมอเสน

“ซึกแถน ปอหล่า ปอกว่าน.....(ชื่อ) กว่านบ่าวกิน มากินเหล้าหลวงมนกว้าง
ถั่วยเหล้าขมหลม เหล้าขมหอมอย่างดี ปลาเปิด เหล้าขม เมื่อดอย่างดีปลาโน ขมแต่ตั้งแต่
ใครมาใส่เหล้าขม เบื่อนักน้อน เหล้าล่าล่อนกว่าแบ่งขมหอม มาตั้งคนกินดีโลด ซดถั่วย
เหล้ากินดีแดง กินสองสามแบ่ง ดีใจเนื้อหมก กินหกเจ็ดแบ่ง ดีใจเมื่อเมา เมาเมื่อหู
เมื่อตาท้าวหน้า เมาเมื่อหน้า”

ขั้นตอนสุดท้ายของพิธีเซ่นเหล้าหลวงเริ่มโดยหมอเสนเรียกชื่อผีเรือน และผีบรรพบุรุษทั้งหมดที่ได้กล่าวเรียกชื่อให้มากินเหล้าในตอนแรก ให้กลับไปอยู่รวมกลุ่มกันกับญาติพี่น้องที่เสียชีวิตไปแล้ว เนื่องจากในครั้งแรกได้เรียกชื่อให้มากินเครื่องเซ่น ดังนั้นเมื่อถึงเวลากลับ จึงต้องมีการเรียกชื่อให้กลับไปอยู่รวมกัน ณ ที่เดิมเป็นอันจบพิธีกรรมนี้ และจะดำเนินการพิธีเสนปางแปงในลำดับต่อไป

พิธีเสนปางแปง เป็นลำดับต่อมาจากพิธีเสนเรือน ผู้ตัว พิธีเสนปางแปงเริ่มด้วยการที่หมอเสนกล่าวเรียกชื่อบรรพบุรุษที่นับถือผีเดียวกันให้มากินเครื่องเซ่นในปานผื่อนในห้องกะล้อห้อง โดยหมอเสนจะเริ่มเรียกชื่อพ่อก่อนเป็นลำดับแรก ด้วยวิธีหย่อน “ห่อหล่อ” ให้มีเครื่องเซ่นครบทุกอย่างสำหรับให้หมอเสนไว้ทำพิธี หมอเสนหย่อนห่อหล่อลงทางใต้ถุน คนที่รออยู่ข้างล่างใต้ถุนก็จะมาคอยรับห่อหล่อนั้นไปทำอาหารกินต่อไป จากนั้นก็จะเรียกชื่อแม่ให้มากินเครื่องเซ่น แล้วหย่อนห่อหล่อเหมือนเช่นเดิม ลำดับต่อไปจึงเรียกชื่อปู่ ยา ตายาย ญาติพี่น้องที่ร่วมผีเดียวกัน ทีละคนให้มากินเครื่องเซ่น โดยการหย่อนห่อหล่อเหมือนกันทุกประการจนครบรายชื่อในปีผีเรือน เสร็จแล้วหมอเสนจะเดินออกมานอกห้องกะล้อห้อง มานั่งทำพิธีต่อบริเวณหน้ากะล้อห้องนั้น โดยเริ่มเรียกชื่อผีบรรพบุรุษ ญาติพี่น้องร่วมผีเดียวกันที่ตายล่วงลับไปแล้ว แต่เป็นผีที่ตายไม่ดี เป็นผีตายโหงให้มากินเครื่องเซ่น เป็นอันจบพิธีเสนปางแปง และจะเริ่มพิธีแปงใต้เป็นลำดับต่อไป

พิธีแปงใต้ เป็นพิธีที่กระทำเป็นลำดับต่อจากพิธีเสนปางแปง โดยเป็นพิธีเรียกขวัญในถุงใต้ของผู้ทำว่าที่เข้าพิธีเสนนั้น ให้อยู่ดีมีสุข ไม่เจ็บไม่ไข้ ให้ทำมาหากินร่ำรวยเจริญยิ่งๆขึ้นไป ตามธรรมเนียมของชาวไทยทรงดำ ผู้ชายทุกคนจะมีถุงใต้ เสียบไว้ที่ฝาห้องที่ใช้กันตัวเรือน ซึ่งเป็นด้านที่หันหน้าออกนอกบ้าน ถุงใต้จะมีลักษณะเป็นถุงผ้าเล็กๆ เย็บขึ้นเป็นถุงแขวนคู่กับภาชนะจักสานลายคล้ายชะลอมขนาดเล็กเป็นสัญลักษณ์แทนขวัญของผู้ชายไทยทรงดำ ซึ่งจะมีประจำตัวทุกคนๆละ 1 ถุงใต้

การเช่นครั้งที่ 1 เรียกว่า “แปงไต” เจ้าภาพจะจัดเตรียมเครื่องเช่น อันประกอบด้วย เหล้า 1 ขวด ไก่ต้มสุก 1 ตัว ข้าวสาร 1 ถ้วย หมากพลู 1 ถ้วย ใส่ลงในพานไม้เพื่อนำไปให้หมอเช่นเพื่อทำพิธีแปงไตผู้ทำต่อไป การเช่นครั้งที่ 2 เรียกว่า “มอบปานงาย” เจ้าภาพนำเครื่องเช่นในพานเพื่อนที่เป็นพานไม้ มาให้หมอเช่น ผู้ช่วยหมอเช่นซึ่งเรียกกันว่า “ป่าว” จะเป็นผู้รับปานเครื่องเช่นมามอบให้แก่หมอเช่น เมื่อหมอเช่นได้รับปานเพื่อนไว้ก็จะนำเข้าพิธี หมอเช่นจะเริ่มกล่าวถึงสาเหตุของการจัดพิธีเช่นขึ้นในวันนี้ เนื่องจากวันนี้เป็นวันฤกษ์ดี จึงได้บอกญาติๆและเพื่อนบ้านให้มาร่วมงาน เป็นต้น ส่วนในตอนจบของพิธี หมอเช่นจะกล่าวอวยพรให้เจ้าบ้านและครอบครัวมีสุขภาพดี ไม่เจ็บไม่ไข้ ให้อยู่ดีกินดี มีความสุขสมบูรณ์ ให้ทำมาหากินเจริญรุ่งเรือง และร่ำรวยยิ่งๆขึ้นกว่าเดิม เมื่ออวยพรเสร็จแล้วก็จะเรียกญาติพี่น้องและชาวบ้านที่มาร่วมงานให้มาทานข้าวพร้อมกัน จะมีการทานอาหารร่วมกันเพียงครั้งเดียวเท่านั้น เป็นอันเสร็จพิธีในวันนี้ จากนั้นหมอเช่นก็กลับบ้านได้ พิธีเช่นเรือนผู้ทำวันนี้จะเริ่มในเวลาเช้าและดำเนินพิธีการเสร็จสิ้นภายในเวลา ก่อนเที่ยงวัน

พิธีเช่นตั้งบั้งหรือเสนกินปาง คือ พิธีกรรมเช่นไหว้ผีเรือนที่เป็นผีพ่อ ปู่ ตา หรือบรรพบุรุษที่มีวิชาอาคม เวทย์มนตร์คาถา หรือเป็นการเช่นไหว้แก่ครูบาอาจารย์ของมด ซึ่งตามความเชื่อของไทยทรงดำ “มด” ก็คือหมอผีนั่นเอง

“เช่นตั้งบั้ง เสนกินปาง หรือเสนอานปาง เป็นพิธีกรรมที่เช่นถวายครูบาอาจารย์ของมด ในระบบความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำ มีผู้ชำนาญพิเศษ (Specialist) ทางศาสนาอีกประเภทหนึ่ง เรียกว่า “มด” หรือ “Sorcerer”⁶ เทียบได้กับ “หมอผี” ตามคติของไทยซึ่งต่างกับ “หมอ” หรือ “Priest” ในกรณีหมอเช่นตั้งได้กล่าวมาแล้วในพิธีเช่นเรือน ในแง่ที่ว่า “มด” เป็นผู้ทำพิธีกรรมเกี่ยวกับการปัดรังควาน สะเดาะเคราะห์และรักษาโรค รวมทั้งต่ออายุทำนอง “หมอผี” ของไทย ตามปกติการเป็นมดจะสืบสายเลือดกันภายในตระกูล แต่มีบางกรณีที่มีการสืบต่อการเป็นมดยุติลง หมายถึง ไม่มีใครในตระกูลนั้นสืบต่อการเป็นมด กรณีที่ไม่มีใครสืบต่อการเป็นมดนี้เองเป็นที่มาของ “เสนอานปาง” หรือการเช่นถวายครูบาอาจารย์ของมด หรือการเช่นผีมด” (เรณู เหมือนจันทร์เชย : 2542, 85)

เครื่องเช่นในพิธีเช่นตั้งบั้งประกอบด้วย ไก่ต้ม 5 ตัว หัวหมู 1 หัว ตัดคางออกแยกไปใส่อีกพานเพื่อนหนึ่ง เหล้า แกงหน่อไม้เปรี้ยว ข้าวต้มมัด เผือก มัน อ้อย ผลไม้ตามฤดูกาลเท่าที่จะหามาได้ แบ่งใส่ในพานเพื่อนดังนี้

พานเพื่อนชุดที่ 1 ใส่ไก่ต้ม 1 ตัว เหล้า 1 ขวด แกงหน่อไม้เปรี้ยว 1 ชาม ข้าวต้มมัด เผือก มัน อ้อย และผลไม้อื่นๆ ยกพานเพื่อนขึ้นไว้บนหิ้ง

พานเพื่อนชุดที่ 2 ใส่ไก่ต้ม 3 ตัว ขนม ข้าวต้มมัด เผือก มัน อ้อย และผลไม้อื่นๆ เครื่องเช่นชุดนี้ไม่ต้องมีแกงหน่อไม้เปรี้ยว ยกพานเพื่อนวางบนพื้นห้อง

พานเพื่อนชุดที่ 3 นำซอ้งไก่ 1 ตัว ใส่ลงในปานถาด วางลงบนปานเพื่อนอีกทีหนึ่ง พร้อมแกงหน่อไม้เปรี้ยว 1 ถ้วย ข้าวสุก 1 ถ้วย เหล้า 1 ขวด

ผู้ช่วยหมอเช่นจะนำเครื่องเช่นมามอบให้หมอเช่นนำไปเช่นผีเรือนที่มีวิชาอาคม เวทย์มนตร์คาถา ซึ่งชาวไทยทรงดำเรียกว่า “มด” หรือ “มนต์” จากนั้นเจ้าบ้านจะเชิญหมอเช่นให้มารับประทานอาหารก่อนจะเริ่มทำพิธีต่อไป เมื่อหมอเช่นรับประทานอาหารเสร็จ ก็จะเริ่มทำพิธีเชิญ “มด” หรือ “มนต์” โดยการเสี่ยงทายหาด้วยการนับเม็ดข้าวสารให้ออกมาเป็นจำนวนคู่หรือคี่ตามที่ผู้เสี่ยงทายได้ตั้งจิตอธิษฐานไว้ เช่น ถ้าอธิษฐานให้ออกมาเป็นจำนวนคู่ แล้วนับเม็ดข้าวสารได้จำนวนคี่จริงก็เป็นคำตอบตรงตามคำอธิษฐาน เป็นที่พอใจ และยอมรับคำตอบนั้นได้ โดยในการเสี่ยงทาย หมอเช่นจะตั้งคำถามต่อ “มด” หรือ “มนต์” ว่าจะมาอยู่บ้านนี้กับลูกหลานหรือไม่ จากนั้นก็จะเสี่ยงทายคำตอบด้วยการหยิบข้าวสารมาหยิบมือหนึ่ง พร้อมอธิษฐานว่าถ้า “มด”

หรือ “มนต์” จะมาอยู่ที่บ้านเพื่อช่วยปกป้องคุ้มครองลูกหลาน จากนั้นหมอเสนาจะเรียกชื่อ ผู้ที่เป็น “มด” หรือ “มนต์” ให้มากินเครื่องเซ่นที่ได้จัดหาไว้ให้

การทำพิธีเส่นตั้งบั้ง หมอเสนาจะให้ลูกหลานเจ้าบ้านที่เป็นผู้ชายใส่เสื้อธรรมดา 3 คน ถือไม้ไผ่ 5 ลำ โดยสองคนแรกถือไม้ไผ่ในมือข้างละ 2 ลำ รวมเป็น 4 ลำ คนที่เหลืออีก 1 คน ให้ถือ 1 ลำ และเต็นรำไปรอบๆ พร้อมกับกระทุงไม้ไผ่ลงพื้นกระดานให้เกิดเสียงดังเป็นจังหวะ “ตั้ง บั้ง นอ” การเชิญผีมดมารับเครื่องเซ่นในพิธีเส่นตั้งบั้ง มีขั้นตอนดังนี้

การเชิญครั้งที่ 1 หมอเสนาใส่เสื้อฮีทำพิธีเชิญ “มด” หรือ “มนต์” และเชิญครูลงมากินเหล้า กล่าวคำภาษาไทยทรงดำ ว่า “กินเหล้ารดหล่านข้าง ลงทางเหนือ กินเหล้ารดหล่านเสือ ลงทางใต้ กินเหล้ารดหล่านคนหนาน ลงทางกว้าง” (มานิตา เชื้อนขันธ์ : 2541, 78) จากนั้น หมอเสนาพร้อมลูกหลานของเจ้าบ้านทั้ง 3 คนที่ถือไม้ไผ่ 5 ลำ ก็จะเต็นรำไปรอบๆ พร้อมกับกระทุงไม้ไผ่ลงบนพื้นกระดานให้เกิดเสียงดังเป็นจังหวะ “ตั้ง บั้ง นอ” เต็นรำไปรอบๆจนครบ 3 รอบ

การเชิญครั้งที่ 2 หมอเสนาจะทำพิธีเชิญ “มด” หรือ “มนต์” และเชิญครูลงมากินเหล้าอีกครั้ง เหมือนครั้งที่ 1 พร้อมกล่าวคำภาษาไทยทรงดำ ว่า “หน่ออ้อเกิดก่อนลม หน่อขมเกิดก่อนฟ้า หน่อว่าเกิดก่อนแม่ ขวยฮวย” (มานิตา เชื้อนขันธ์ : 2541, 78) จากนั้น หมอเสนาพร้อมลูกหลานของเจ้าบ้าน 3 คนที่ถือไม้ไผ่ 5 ลำ ก็จะเต็นรำไปรอบๆ พร้อมกับกระทุงไม้ไผ่ลงบนพื้นกระดานให้เกิดเสียงดังเป็นจังหวะ “ตั้ง บั้ง นอ” เต็นรำไปรอบๆจนครบ 3 รอบเหมือนกับการเชิญในครั้งที่ 1

การเชิญครั้งที่ 3 หมอเสนาจะทำพิธีเชิญ “มด” หรือ “มนต์” และเชิญครูลงมากินเหล้าอีกครั้ง เหมือนครั้งที่ 1 และครั้งที่ 2 พร้อมกล่าวคำภาษาไทยทรงดำ ว่า “ลงมากินเหล้าลูกเลี้ยง ก้าฝ่ายขวา ลูกนาก้าฝ่ายซ้าย” (มานิตา เชื้อนขันธ์ : 2541, 78) จากนั้น เจ้าบ้านจะส่งไก่ให้หมอเสนาทำการเสี่ยงทาย สิ่งสำคัญที่สุดที่หมอเสนาต้องพิจารณาตรวจดูเพื่อการทำนายไ้ คือ ตีนไก่ทั้ง 2 ข้างโดยเริ่มจากตีนข้างซ้าย หมอเสนาจะทำนายว่าตีนข้างซ้ายนี้ดีหรือไม่ ถ้าตีนข้างซ้ายงอเข้าหากัน นิ้วจุ่มลง คำทำนายก็จะดี หมอเสนาจะได้กินปาน สำหรับตีนข้างขวา ถ้าตีนไก่งอน้อย นิ้วไก่จะช้อออกไป คำทำนายก็จะดี หมอเสนาจะได้กินปานต่อไป มีงานต่อไปเรื่อยๆ แต่ถ้าตีนไก่ข้างขวา งอเข้าหากัน นิ้วจุ่มลง เป็นคำทำนายที่ไม่ดี หมอเสนาจะไม่มีการเสี่ยงทาย และจะไม่ได้กินปาน เมื่อจบคำทำนายแล้ว หมอเสนาและลูกหลานเจ้าบ้าน 3 คน ที่ถือไม้ไผ่ 5 ลำ ก็จะเต็นรำไปรอบๆพร้อมกับกระทุงไม้ไผ่ลงบนพื้นกระดานให้เกิดเสียงดังเป็นจังหวะ “ตั้ง บั้ง นอ” เต็นรำไปรอบๆจนครบ 3 รอบ เหมือนกับการเชิญในครั้งแรกๆ

การเชิญครั้งที่ 4 หมอเสนาจะทำพิธีเชิญ “มด” หรือ “มนต์” และเชิญครูทั้งหมดมากินเหล้าอีกเป็นครั้งที่ 4 พร้อมกล่าวคำภาษาไทยทรงดำว่า “กินเหล้าเล็กลัดหล่านข้าง ลงทางเหนือ กินเหล้าเล็กลัดหล่านเสือ ลงทางใต้ กินเหล้าเล็กลัดหล่านคนหนาน ลงทางกว้าง” (มานิตา เชื้อนขันธ์ : 2541, 78) จากนั้นผู้ช่วยหมอเสนาจะยกปานใส่เครื่องเซ่นลงมาจากหิ้ง มาให้หมอเสนาดมเครื่องเซ่น ภายในปานเครื่องเซ่นประกอบด้วย เหล้า แอง และผลไม้ เมื่อหมอเสนาดมเสร็จแล้วก็จะเต็นรำพร้อมกับลูกหลานเจ้าของบ้าน 3 คน ที่ถือไม้ไผ่ 5 ลำ เต็นรำไปรอบๆพร้อมกับกระทุงไม้ไผ่ลงบนพื้นกระดานให้เกิดเสียงเป็นจังหวะ “ตั้ง บั้ง นอ” เต็นรำไปรอบๆจนครบ 3 รอบ

ขั้นตอนต่อไปเป็นการเสี่ยงทายนับเม็ดข้าวสารหาขวัญและอาบน้ำขวัญ หมอเสนาจะทำพิธีเสี่ยงทายหาขวัญ ว่าขวัญหลงไปอยู่ที่ไหนและขวัญอยากมาอยู่ด้วยจริงไหม ถ้าอยากมาอยู่จริงขอให้นับเม็ดข้าวสารได้จำนวนคู่ และทำการเสี่ยงทายโดยการหยิบข้าวสารออกมาหยิบมือหนึ่ง หากนับเม็ดข้าวสารได้เลขคู่ตามที่ได้อธิษฐานไว้จริงก็เป็นคำตอบที่ดี หมายความว่าขวัญยินดีมาอยู่ด้วย เป็นที่พอใจแก่ผู้เสี่ยงทายและหมอเสนา เป็นอันเสร็จพิธีเสี่ยงทายหาขวัญ จากนั้นหมอเสนาจะทำพิธีเสี่ยงทาย อาบน้ำขวัญต่อทันที จะถามขวัญว่าตัวแห่งดีหรือ

เปล่า แล้วหยิบข้าวสารมาเสี่ยงทาย ด้วยการนับเม็ดข้าวสารอีกครั้ง ถ้าได้จำนวนคู่ถือว่าดี ขวัญตัวแห้งดี สบายดี ซึ่งเชื่อกันว่าสุขภาพจะดีไม่เป็นอะไร แต่หากนับได้จำนวนคี่ถือว่าไม่ดี หมายความว่าสุขภาพไม่ดี อาจเกิดการเจ็บป่วย ต้องให้เสี่ยงทายใหม่อีกครั้ง แต่ในการเสี่ยงทายอาบน้ำขมิ้นนี้ชาวไทยทรงดำเชื่อว่าการเสี่ยงทายครั้งเดียวจะได้ผลดีที่สุด การเสี่ยงทายหลายครั้งจะไม่ดี ได้คำตอบไม่แม่นยำ เมื่อเชื่อกันว่าไม่ดีก็จะคิดหาวิธีอื่นมาช่วยแก้ไขให้คลี่คลายไปในทางที่ดีให้ได้ในที่สุด

พิธีเสนตั้งบั้งหรือเสนกินปาง จะทำต่อจากพิธีเสนเรือน เนื่องจากมีวัตถุประสงค์ในการทำพิธีเหมือนกัน คือ การเซ่นไหว้บรรพบุรุษ แตกต่างกันตรงที่พิธีเสนเรือนเป็นการเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษที่เป็นคนธรรมดา ในขณะที่พิธีเสนตั้งบั้งหรือเสนกินปางเป็นพิธีเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษที่เป็น “ผีมด” หรือ “ผีมนต์” ผู้ประกอบพิธีพิธีเสนตั้งบั้งหรือเสนกินปาง คือ มด และหอมสยะ

ประเภทของการเสนที่เกี่ยวกับการดำเนินชีวิต

การเสนเป็นการแสดงถึงความกตัญญูของลูกหลานที่มีต่อปู่ย่าตายาย ผู้รู้ได้จัดแบ่งประเภทการเสนต่างกัน มากบ้างน้อยบ้างไม่เท่ากัน ทั้งนี้เป็นเพราะในแต่ละท้องถิ่นการจัดพิธีเสนเป็นไปตามความเชื่อถือที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นการเฉพาะเรื่อง เฉพาะกรณี ในที่นี้จะกล่าวถึงการเสนทั้งหมดที่เพื่อให้มีขึ้นเพื่อความรูไ้ดังนี้

1. เสนเรียกขวัญหรือเสนขึ้นเสื่อ เป็นการเสนเพื่อให้ผู้ที่กำลังเจ็บป่วยให้หายจากอาการป่วยไข้ และเพื่อให้ผี (หรือเทวดา) ชวนนำขวัญผู้ป่วยที่ตกหาย ณ ที่ใดให้กลับมาสู่ตัว
2. เสนสะเดาะเคราะห์ เป็นพิธีเรียกขวัญอย่างธรรมดาผู้ที่มีเคราะห์เพราะผีอื่นทำให้ได้รับเคราะห์หรือ โชคร้าย ต้องทำพิธีเสนเป็นการเรียกขวัญให้กลับคืนมาสู่ตัว
3. เสนรับผีมด เป็นพิธีเสนให้ผีแม่มด (มด หมายถึงหอมสยะที่ทำพิธี) เก่าแก่ หรือที่เรียกว่า “ครุมด” มาอยู่ด้วย เป็นพิธีการรับมอบหรือครอบครูแก่ผู้รับหน้าที่เป็นแม่มดคนใหม่ หลังจากที่คุณเดิมได้สอนความรู้ในเรื่องพิธีการแก่แม่มดคนนั้นแล้ว
4. เสนฆ่าเกือก คือ พิธีฆ่าแม่เดิมของเด็กเมื่อแรกเกิด เพราะแม่เดิมจะคอยติดตามเด็กที่เกิดมาทำให้เด็กคนนั้นเจ็บป่วยออดๆ แอดๆ แล้วก็ตาย จึงต้องทำพิธีเสนฆ่าแม่เดิม เด็กคนนั้นจึงจะมาสุขภาพแข็งแรงปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ
5. เสนเตง เป็นพิธีเสนเรียกขวัญอย่างหนึ่ง คือ การที่คนในบ้านมาอาการเจ็บป่วยอยู่เสมอเมื่อไปถามหมอเอื้อง (หมอดู) บอกว่า แถนจับผีเรือนของตนไป จึงต้องทำพิธีเสนเตงแก้ไขให้ถนปล่อยผีเรือนกลับมา
6. เสนกวัดไกว หรือ เสนกวัดก้วย เป็นพิธีเสนปัดกวาดให้สิ่งชั่วร้ายออกไปจากเรือนพิธีปัดรังควาน เนื่องจากบ้านนั้นมีคนตายจึงเรียกว่า เอือนฮ้าย เมื่อจัดศพผู้ตายไปแล้ว ต้องจัดพิธีเสนกวัดก้วยหลังจากเผาศพไปแล้ว 1 เดือน โดยการเชิญแม่มด (หอมสยะ) มารับพิธีไล่สิ่งชั่วร้ายออกไปจากบ้านเรือนให้บ้านบริสุทธิ์บริบูรณ์พ้นจากเคราะห์และจากและจากทุกข์โศก
7. เสนปาดตง หรือ เสนปาดตง คือ การนำเครื่องเซ่นไหว้ไปให้ผีเรือนของตนกินทุก 10 วัน ที่ห้องกะล้อห้อง วันที่ยัด ปาดตง เรียกว่า มือ เวนต์ เป็นการเซ่นไหว้อย่างธรรมดา ต่างกับพิธีเสนและพิธีเซ่นปาดตงข้าวใหม่

ตัวอย่างรายละเอียดของพิธีเสน และพิธีกรรมต่างๆ ของไทยทรงดำ

1. พิธีเสนปาดตง

เป็นพิธีการเช่นไหว้บูชาผีบรรพบุรุษในวันขึ้นบ้านใหม่ คำว่า “ปาดตง” เป็นภาษาไทยทรงดำ มีความหมายว่า วางตั้งไว้ พิธีเสนปาดตงจึงมีความหมายว่าการนำเครื่องเช่นไปวางตั้งไว้ให้แก่ผีเรือนที่ห้องกะล่อห้อง โดยส่วนมากชาวไทยทรงดำจะเลือกวันทำพิธีเสนปาดตงให้กับวันขึ้นบ้านใหม่ที่ได้อัญเชิญผีเรือนขึ้นบนเรือน แต่มีข้อห้ามว่าต้องไม่ตรงกับวันตายของพ่อและแม่ โดยอาจเลือกจากวันใดวันหนึ่งในมือเวตงของชาวไทยทรงดำทั้ง 10 วัน ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

พิธีเสนปาดตงจะทำ 2 เวลา คือ ช่วงเช้าและช่วงกลางวัน เจ้าของบ้านจะนำเครื่องเช่นใส่ถาดไปวางไว้ที่มุมห้องของผีเรือนในห้องกะล่อห้อง อาหารที่นำมาเช่นแกงเผ็ดนั้นก็เป็นอาหารปกติประจำวัน แต่จะต้องแบ่งไว้สำหรับผีเรือนก่อนส่วนหนึ่ง ข้าวที่นำมาเช่นผีเรือนเรียกว่า “ข้าวปากหม้อ” ซึ่งหมายถึง ข้าวที่หุงสุกใหม่และตักมาเช่นแกงเผ็ดกินก่อน เจ้าบ้านเป็นผู้กล่าวคำเชิญให้ผีเรือนมารับเครื่องเช่นไหว้นั้น พร้อมทั้งขอพรให้ผู้อยู่อาศัยในบ้านอยู่เย็นเป็นสุข ไม่มีทุกข์ภัย

การทำพิธีปาดตงของผู้ท้าวและผู้้อยจะต่างกันตรงที่ผู้ท้าวจะต้องทำพิธีปาดตงทุกๆ 5 วัน ส่วนผู้้อยจะต้องทำพิธีปาดตงทุกๆ 10 วัน การนับวันทำพิธีเสนปาดตงต้องนับให้ถูกต้องตามวัน มิเช่นนั้นผีเรือนจะไม่สามารถออกมารับเครื่องเช่นได้ หรือหากลืมนักก็ให้ทำการปาดตงในครั้งนั้นผ่านไป และนับวันที่จะทำปาดตงใหม่ให้ถูกต้อง

การเช่นปาดตงในรอบสิบวันหรือมือเวตง เนื่องจากไทยทรงดำมีการนับวันตามแซ่ (ชิง หรือสกุล) ของผีเรือน เช่นว่า ผีชิงกวาง ถือมือเป็นวันครบสิบ ผีชิงกวางทุกครัวเรือนก็ต้องจัดสำหรับอาหารหวานคาว ข้าว น้ำเป็นพิเศษในวันมือเม็ง ทำเช่นปาดตงเป็นมือเวตง ทำการเชิญผีเรือน เชิญวิญญาณผีเรือนมารับเช่นในวันครบสิบมือเม็งนี้ ถ้าลืมนไปหรือว่าวันมือเม็งผ่านไปแล้ว จะทำการเช่นปาดตงในวันรุ่งขึ้นก็ไม่ได้เพราะเลยวันที่กำหนดเสียแล้ว จะเช่นไหว้ก็ไม่ผลอะไรกับวิญญาณจะหลงลืมวันกำหนดโดยตั้งใจหรือไม่ก็ตามก็ต้องรอไปอีกในรอบสิบวันหลัง ถ้าลืมนบ่อยนักเกินไปจัดว่าละทิ้งละเลยจะให้โทษแก่เจ้าบ้าน หรือว่าผีเรือนชิงลอบ นับวันครบสิบถือมือฮวง ก็ต้องเอาวันมือฮวงเป็นเกณฑ์กำหนดจะต้องจัดสำหรับเช่นไหว้ปาดตงในวันนั้น

พอถึงกำหนดวันเช่นไหว้ปาดตง เข้าจะจัดสิ่งของเครื่องเช่นไหว้เป็นพิเศษกว่าวันธรรมดาคล้ายๆ กับชาวพุทธจัดสำหรับ คาวหวานถวายเป็นพุทธบูชาตอนเช้า แต่ทว่าไทยทรงดำจัดอาหารพิเศษในวันครบสิบ มีข้าว น้ำ พร้อมด้วยหมากพลู บุหรี่ น้ำเย็นน้ำร้อน (น้ำชา) ยกเข้าไปในห้องกะล่อห้อง ส่วนว่าใครจะยกไปเทียบว่าก็ได้ แต่ต้องเป็นคนในครอบครัวเรือนนั้น พอวางเทียบสำหรับแล้ว จะต้องมิผู้บอกเล่าเชิญวิญญาณผีเรือนมารับเครื่องเช่น แล้วอ้อนวอนผีเรือนให้ช่วยดูแลทุกข์สุข ป้องกันความเจ็บไข้ คุ่งครองทรัพย์สิ่งของให้ครอบครัวตลอดทั้งสัตว์เลี้ยงอยู่ดีไม่เจ็บไข้ ทำนองกินแล้วอย่านอนหลับไม่ตื่นนอนคุ่มไม่เห็น เป็นความเชื่อถือมาแต่โบราณ พอบอกเชิญแล้ว ปล่อยให้สำหรับอาหารหวานคาวไปสักครู่หนึ่ง จึงถอนสำหรับออกมาได้ กับให้คนเป็นๆ ได้กินจริงๆ อยากรู้ก็อย่างนั้น

การจัดเช่นไหว้ปาดตง ในรอบสิบวัน จะต้องทำสองเวลาคือมือเช้ากับมือกลางวันก่อนเที่ยงมือเย็นไม่ต้องจัดทำพิธีเช่นไหว้ การเช่นไหว้เช่นนี้ไม่ต้องใช้หม้อ พิธีอย่างใด หากแต่คนในบ้านนั่นเองเป็นผู้บอกกล่าวเชิญวิญญาณ ส่วนจะเป็นพ่อแม่พี่ป้า ฯลฯ ก็ต้องเป็น คนอายุมากสักหน่อย ที่พอจะเข้าใจในการพูดเชื้อเชิญวิญญาณให้มารับเครื่องเช่น

วิธีนับของไทยทรงดำ มีกำหนดอยู่สิบวัน หมุนเวียนกันไปตลอด ไม่กำหนดข้างขึ้นข้างแรมมีชื่อวัน

การนับ ดังนี้

1. มือกัด	2. มือขีด	3. มือฮวง	4. มือเต่า	5. มือกำ
6. มือกาบ	7. มือฮับ	8. อฮาย	9. มือเมิง	10. มือเปิก

2. พิธีเสนฆ่าเกียด

เมื่อวันที่ 31 พฤษภาคม 2557 สำนักศิลปะและวัฒนธรรมนำโดย ผศ.เบญจมา ลีจิตยิวรา และ อาจารย์ดร.ณัฐ รุ่งราย ได้ลงพื้นที่ชุมชนไทยทรงดำ บ้านหัวเขาจีน ตำบลห้วยยางโทน อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี เพื่อเก็บข้อมูลพิธีเสนฆ่าเกียดบ้านลุงพัน สุขอยู่

อาจารย์ดร.ณัฐ รุ่งราย รองผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรมสอบถามข้อมูลพิธีเสนฆ่าเกียดกับ หมอพัน สุขอยู่ หมอพิธีของชาวไทยทรงดำ บ้านหัวเขาจีน อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี (ที่มาของภาพ: อมรรัตน์ หรสิทธิ์ ถ่ายเมื่อ 31 พฤษภาคม 2557)

ป่าบุญมี อาจเอี่ยม อายุ 75 ปี เป็นหมอเรียกขวัญ หมอเอื้อง และหมอเป่า แห่งชุมชนไทยทรงดำ บ้านหัวเขาจีน ตำบลห้วยยางโทน ได้เล่าประวัติของแม่เกียดไว้ว่า

“มีเด็กหญิงคนหนึ่งจะไปเลี้ยงควายที่ทุ่งนาเป็นประจำทุกวัน แล้วทุกๆวันเด็กคนนี้จะนั่งคุยกับผู้หญิงสวย ผมยว ซึ่งเป็นผีแม่เกียดปลอมตัวมา ผีแม่เกียดตนนี้มีชื่อว่า “นางช่ายหล้าย ผมยว” วันถัดมา เด็กหญิงตื่นเช้ามาก็รีบไปเตรียมข้าวห่อใบตองเพื่อนำไปกินที่ทุ่งเลี้ยงควาย แม่เด็กหญิงเริ่มสงสัยว่า ทำไมลูกของเธอต้องห่อข้าวไปสำหรับสองคนกินได้ จึงสงสัยว่า ลูกของข้าจะไปติดผู้ชายบ้างไหม จึงคิดที่จะแอบตามลูกสาวไปที่ทุ่งเลี้ยงควาย พอไปถึงก็เห็นลูกสาวผู้อยู่กับผู้หญิงสวย ผมยวคนหนึ่ง จึงเข้าไปแอบฟังสองคนนั้นคุยกัน ผีแม่เกียดตนนั้นนั่งคุยหวานล่อมให้เด็กรักและหลงนาง เพื่อจะทำให้เด็กคนนั้นเชื่อว่าตนเป็นแม่ของเด็กหญิงคนนั้น เพื่อหวังจะเอาเด็กคนนั้นไปอยู่ด้วย เด็กหญิงคนนั้นถามผีแม่เกียดว่า ต้องทำยังไงที่เข้าจะไปอยู่กับแม่ได้ ผีแม่เกียดก็บอกให้เด็กหญิงไปว่า “พรุ่งนี้ให้ลูกรับตื่นแต่เช้าตรู่แล้วรีบไปก่อไฟเพื่อจะหุงข้าว แล้วนั่งรอดูน้ำในหม้อข้าวว่าใกล้เดือดไหม ให้ลูกเอานิ้วจิ้มลงไปใ้หม้อหุงข้าวเพื่อทดสอบว่าน้ำใกล้จะเดือดยัง” ผีแม่เกียดหวังว่าเมื่อเด็กหญิงเอานิ้วจิ้มลงไปใ้หม้อหุงข้าวตนจะแปลงกายเป็นงู เพื่อจะฉกนิ้วของผู้หญิงคนนั้นให้ตาย แม่ของเด็กหญิงคนนั้นก็ไ้ยินที่ทั้งสองได้คุยกัน จึงรีบกลับบ้านไป วันรุ่งขึ้น เด็กหญิงก็รีบตื่นตั้งแต่เช้าตรู่แล้วมาก่อไฟหุงข้าวแล้วนั่งรอดูน้ำในหม้อหุงข้าว แม่ของเด็กหญิงคนนั้นเห็นว่าน้ำใกล้จะเดือดก็เอาฝ่ามามาปิดหม้อหุงข้าวจนแน่น แม่เกียดที่แปลงกายมาเป็นงูที่อยู่ใ้หม้อข้าวก็ตื่นด้วยความร้อนจากน้ำเดือดใ้หม้อ จนหม้อแตกแล้วสุดท้ายนางก็ตาย เด็กผู้หญิงร้องไห้ด้วยความที่เสียใจ แล้วถามแม่ของเธอว่าทำแบบนี้ทำไม ฆ่าแม่หนูทำไม

แม่ของเด็กคนนั้นก็เลยอธิบายให้ลูกว่า “เข้าเป็นแม่แท้ๆของเด็กคนนั้น แล้วผู้หญิงคนนั้นเป็นผีแม่เกือกที่ปลอมตัวมาเพื่อจะมาเอาลูกของเข้าไปอยู่ด้วย” เด็กหญิงก็เข้าใจที่แม่ของเธออธิบายก็หยุดร้องไห้ไป” (ป่าบุญมี อัจเอี่ยม, สัมภาษณ์)

เสนฆ่าเกือกมีบทบาทหรือความสำคัญกับคนไทยทรงดำเนื่องจากเด็กที่ไม่สบาย นำไปหาหมอ ดู หมอจะรู้ว่าเด็กเป็นอะไร ถ้ามีผีแม่เกือกติดตามอยู่ (ลูกผีแม่เกือก) ต้องทำพิธีฆ่าเกือก แต่พิธีฆ่าเกือกต้องทำตอนอายุ 7-12 ปี เท่านั้น ผู้หญิงที่ตั้งท้องและมีประจำเดือนและผู้ชายที่มีเมียแล้ว ไม่สามารถทำพิธีนี้ได้ เพราะจะมาผลกระทบต่อเด็กผู้ประกอบพิธี เช่น ถ้าเป็นผู้หญิงท้องแล้วไปทำพิธีเสนฆ่าเกือก เมื่อลูกที่คลอดออกมา ถ้าเป็นเด็กผู้หญิง แม่จะตาย ถ้าเป็นเด็กผู้ชาย พ่อก็จะตาย พ่อหมอจะสามารถรักษาอาการป่วยของเด็กได้อย่างหายขาด เด็กที่ได้รับการทำพิธีนี้จะมีสุขภาพที่แข็งแรงขึ้น ไม่เจ็บไม่ป่วย และพ่อหมอที่จะทำพิธีนี้ได้ต้องได้รับการสืบทอดจากบรรพบุรุษเท่านั้น

จากซ้าย ป่าบุญมี อัจเอี่ยม อายุ 75 ปี, ป่าอุดม กลิ่นสุคนธ์ อายุ 70 ปี, ป่าสำรวย อยู่สุข อายุ 75 ปี หมอเรียกขวัญ หมอเยื้อง และหมอเป่า แห่งชุมชนไทยทรงดำ บ้านหัวเขาจีน ตำบลห้วยยางโทน (ที่มาของภาพ: อมรรัตน์ หรสิทธิ์ ถ่ายเมื่อ 31 พฤษภาคม 2557)

ขั้นตอนในการทำพิธีเสนฆ่าเกือก

ช่วงเช้า

บูชาบรรพบุรุษโดยหมอเรียกขวัญ หมอเยื้อง และหมอเป่า จะเป็นผู้ถวายเครื่องเซ่นไหว้บรรพบุรุษของเซ่นไหว้ ได้แก่ หมู 7 ชิ้น, กระจุกสันหลัง ซ้อ ที่มีหนังติด, เนื้อแดง 7 ก้อน, หนังติดท้อง 7 ก้อน, เครื่องในหมู, แกงหน่อไม้ (แกงหน่อส้ม) ผลไม้ และขนมอย่างละ 7 อย่าง พิธีตอนนี้จะเรียกว่าการเซ่นไหว้หมูเพื่อบูชาบรรพบุรุษ หรือที่รู้จักในชื่อ “พิธีเสนเรือน หรือ เสนเฮือน”

ของไหว้บูชาบรรพบุรุษโดยหมอเรียกขวัญ หมอเยื้อง และหมอเป่าในช่วงเช้า (ที่มาของภาพ: อมรรัตน์ หรสิทธิ์ ถ่ายเมื่อ 31 พฤษภาคม 2557)

แกงหน่อไม้ (แกงหน่อส้ม) ผลไม้ และขนมอย่างละ 7 อย่าง
(ที่มาของภาพ: อมรรัตน์ หรสิทธิ์ ถ่ายเมื่อ 31 พฤษภาคม 2557)

ช่วงบ่าย-ช่วงเย็น

หมอเรียกขวัญ หมอเยื้อง และหมอเป่าเรียกผีเกิดให้มาสิงในร่างของนกที่ขังอยู่ในกรงนก ด้วยการร้องเพลงหวานลือมเป็นภาษาลาว (บทสวด) โดยจะมีลำดับขั้นตอน คือ

- เรียกอ้อนแม่เกิดให้มากินอาหารที่เตรียมไว้ โดยมีอาหารที่เตรียมไว้ 2 ลักษณะ ลักษณะแรกเป็นอาหารที่ใส่ในภาชนะสานที่เรียกว่า “ปานติน” มีจำนวน 6 อัน และในปานตินแต่ละอันจะใส่เครื่องเซ่นที่เป็นทั้งของคาวของหวาน และผลไม้ เช่น ไก่ต้ม คางหมู ขนมห และผลไม้ อาหารเซ่นไหว้ลักษณะที่สอง คือ “ปานข้าวตัก หมากข้าวแตง” ซึ่งถือเป็นเครื่องเซ่นไหว้สัตว์ที่เป็นยานพาหนะสำหรับเทพหรือบรรพบุรุษที่ลงมาช่วยในพิธีเส่นฆ่าเกิด เช่น ม้า นก เป็นต้น

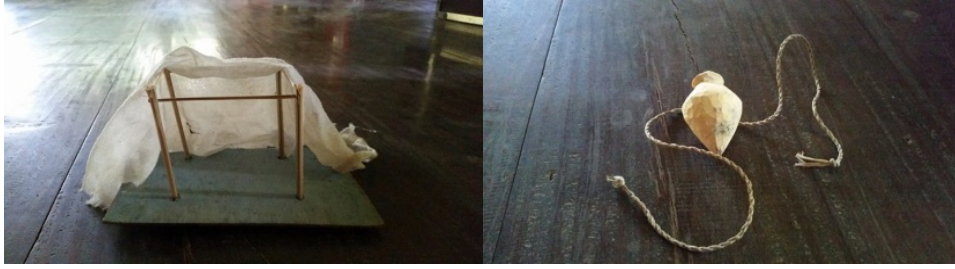

“ปานติน” จำนวน 6 อัน ไว้ใส่เครื่องเซ่นไหว้ในพิธีเส่นฆ่าเกิด เช่น คางหมู, ผลไม้ เป็นต้น
(ที่มาของภาพ: อมรรัตน์ หรสิทธิ์ ถ่ายเมื่อ 31 พฤษภาคม 2557)

สำหรับอาหารเซ่นไหว้ที่ใส่ในถาด ได้แก่ กระจรอกอย่าง, ไข่ต้มสุกและข้าวสวย เผือกมันต้ม และขนม ก่อนที่จะนำไปใส่ใน “ปานติน” จำนวน 6 อัน ในพิธีเส่นฆ่าเกิด
(ที่มาของภาพ: อมรรัตน์ หรสิทธิ์ ถ่ายเมื่อ 31 พฤษภาคม 2557)

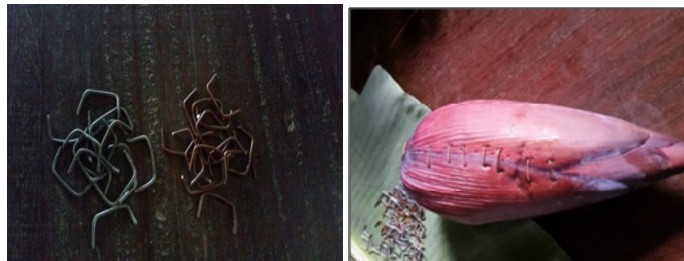

หยัน (มุ้งจำลองเล็กๆ) และ ลูกข่าง อุปกรณ์จำลองที่ใช้ในการล้อมแมงก๊อด
(ที่มาของภาพ: อมรรัตน์ หรสิทธิ์ ถ่ายเมื่อ 31 พฤษภาคม 2557)

พ่อหมอบจะทำพิธีโดยมีกรงนกและตาข่ายไว้สำหรับขังนกที่แม่ก๊อดจะเข้ามาสิง สำหรับตาข่ายพ่อหมอบจะ
ลงมนตร์ที่ป้องกันไม่ให้แมงก๊อดออกจากกรงนกได้
(ที่มาของภาพ: อมรรัตน์ หรสิทธิ์ ถ่ายเมื่อ 31 พฤษภาคม 2557)

ตอกกาบก๊อด อุปกรณ์ที่ป้องกันไม่ให้ผีแม่ก๊อดมาเอาตัวไป ตอกกาบก๊อดประกอบไปด้วย ข้อเหล็ก 12 ข้อ
ข้อทอง 15 ข้อ และปลีกล้วย (ที่มาของภาพ: อมรรัตน์ หรสิทธิ์ ถ่ายเมื่อ 31 พฤษภาคม 2557)

ตอกกาบก๊อดเป็นอุปกรณ์ที่ป้องกันไม่ให้ผีแม่ก๊อดมาเอาตัวไป ตอกกาบก๊อดจะประกอบไปด้วย
ข้อเหล็ก 12 ข้อ ข้อทอง 15 ข้อ และปลีกล้วย ด้วยมีการเอาข้อเหล็กและข้อทองแต่ละอันตามจำนวนที่
กำหนดไว้ มาติดที่ระหว่างกลีบปลีกล้วย ซึ่งหมายถึง การคุ้มกันเด็กและไม่เปิดทางให้แม่ก๊อดมาเอาตัวเด็กไป
ได้(ปลี กล้วยจะหมายถึงตัวเด็ก)

-มอบเครื่องแต่งกายให้ผีบรรพบุรุษที่ใส่ไว้ในขมุก (ภาชนะสานสำหรับเก็บผ้า) พ่อแม่ของเด็ก
ที่รับการทำพิธีเสนฆ่าก๊อดจะเตรียมเครื่องแต่งกายไว้ 3 ขมุก แต่ละขมุกประกอบไปด้วยชินตาทมิ, เสื้อฮี, เสื้อ
กระดุมเงินทั้งของผู้ชายและของผู้หญิง, ผ้าขาวม้า, ผ้าเปียว, กระจก และแป้ง

พ่อแม่ของเด็กที่รับการทำพิธีเสนาฆ่าเกิดจะเตรียมเครื่องแต่งกายไว้ 3 ชุดเพื่อให้หมอพิธีมอบเครื่องแต่งกายให้ผีบรรพบุรุษโดยการท่องมนต์และเสียงทนายข้าวสาร หากผีบรรพบุรุษมารับเครื่องแต่งกายแล้ว หมอพิธีจะเสียงทนายได้ข้าวสารเมล็ดคู่ (ที่มาของภาพ: อมรรัตน์ หรสิทธิ์ ถ่ายเมื่อ 31 พฤษภาคม 2557)

ช่วงบ่ายถึงช่วงเย็นหมอเรียกขวัญ หมอเยื้อง และหมอเป่าจะทำพิธีร่ายมนตร์เพื่อเชิญผีฟ้า (แถน), ผีแม่ นางหาญ และผีบรรพบุรุษ ในส่วนของผีบรรพบุรุษพ่อแม่หมอจะเชิญโดยการอ่านรายชื่อผู้เสียชีวิตที่เป็นโคตรตระกูลของผู้ทำพิธีเสนาฆ่าเกิดจากปู่ผีเฮือน เชิญผีทั้งหมดให้มารับของเซ่นไหว้ พร้อมกับสวดอ้อนวอนแม่เกิดและขับเพลิงปีให้แม่เกิดออกมาจากการสิงร่างของเด็ก

ชุดผ้าประกอบไปด้วยซิ่นตาหมี่, เสื้อฮี, เสื้อกระดุมเงินทั้งของผู้ชายและของผู้หญิง, ผ้าขาวม้า, ผ้าเปียว, กระจก และแป้ง (ที่มาของภาพ: อมรรัตน์ หรสิทธิ์ ถ่ายเมื่อ 31 พฤษภาคม 2557)

ช่วงเที่ยงคืน

หมอเรียกขวัญ หมอเยื้อง และหมอเป่าจะทำพิธีร่ายมนตร์พร้อมกับสวดอ้อนวอนแม่เกิดและขับเพลิงปีให้แม่เกิดออกมาจากการสิงร่างของเด็ก จนกระทั่งเสียงทนายข้าวสารแล้วได้ข้าวสารคู่ เพชฌฆาตที่กำลังรำจะฆ่าผีเกิดโดยการฟันด้วยดาบ หมอพัน สุขอยู่ ได้ให้เหตุผลที่เพชฌฆาตต้องรำเพื่อให้ผีแม่เกิดเคลิ้ม เมินเฉยไม่ให้แม่เกิดสงสัยว่าเพชฌฆาตจะฆ่าตนเอง การรำจะรำทั้งหมด 3 ครั้ง ครั้งที่ 3 เพชฌฆาตจะรำพร้อมเอาดาบฟันลงไปยังกรงนกที่แม่เกิดได้เข้าไปสิงแล้ว ดาบที่เพชฌฆาตฟันแม่เกิดนั้นหมอบทำพิธีจะลงเวทมนตร์เป็นดาบผีสิงดังนั้น เมื่อแม่เกิดในร่างนกที่ถูกฟันจะตายลงทันที (พัน สุขอยู่, สัมภาษณ์ 31 พฤษภาคม 2557)

พิธีฟังแม่เกิดลงในหลุมที่ขุดไว้ใต้ดินบ้านใดบ้านจะดำเนินภายหลังจากที่แม่เกิดในร่างของนกถูกฟันโดยเพชฌฆาต ก่อนที่จะเสร็จสิ้นพิธีทั้งหมด พ่อหมอบจะใช้อ่านมนตร์พร้อมใช้ดาบปักลงไปหลุมที่ฝังแม่เกิดเพื่อไม่ให้แม่เกิดฟื้นขึ้นมาได้อีกต่อไป

ภาพซ้าย ญาติของเด็กที่ได้รับการทำพิธีเสนาฆ่าเลือดชุดหลุมเตรียมที่จะฝังแม่เกิด
ภาพขวา ใบมะเขือใช้ปิดปากหลุมหลังจากเพศฆาตได้ฆ่าแม่เกิด ชาวไทยทรงดำเชื่อว่าใบมะเขือใช้ป้องกัน
วิญญาณ (ที่มาของภาพ: อมรรัตน์ หรสิทธิ์ ถ่ายเมื่อ 31 พฤษภาคม 2557)

ช่วงบ่ายสามโมง-ก่อนเที่ยงคืน หมอเรียกขวัญ หมอเยื้อง และหมอเป่าจะทำพิธีรำมนตร์พร้อมกับสวด
อ้อนวอนแม่เกิดและขับเพลิงปีให้แม่เกิดออกมาจากการสิงร่างของเด็ก
(ที่มาของภาพ: อมรรัตน์ หรสิทธิ์ ถ่ายเมื่อ 31 พฤษภาคม 2557)

ช่วงกลางคืน พ่อหมอ 4 คน ยังคงทำพิธีสวด ร่ายมนตร์ เสียงทายเม็ดข้าวสาร และเป่าปี่ขับพร้อมกับที่
เพศฆาตเคาะไม้ไผ่เพื่อทำให้แม่เกิดที่สิงอยู่ในร่างของนกที่อยู่ในกรงเคลิ้ม
(ที่มาของภาพ: อมรรัตน์ หรสิทธิ์ ถ่ายเมื่อ 31 พฤษภาคม 2557)

หมอปิธีใช้จิ้งเทียนส่องดูแม่เกือกที่สิงอยู่ในกรงนกพร้อมกล่าวมนตร์ตามจังหวะของหมอปี่ที่บรรเลง และจะเป็นผู้ให้สัญญาณกับเพชฌฆาตที่กำลังร่ายรำว่าให้ใช้ดาบฟันแม่เกือก (ที่มาของภาพ: อมรรัตน์ หรสิทธิ์ ถ่ายเมื่อ 31 พฤษภาคม 2557)

หลานของหมอปัน สุขอยู่ที่ชื่อไอ้ค เป็นผู้ได้รับการทำพิธีเสนาฆ่าเกือก (ที่มาของภาพ: อมรรัตน์ หรสิทธิ์ ถ่ายเมื่อ 31 พฤษภาคม 2557)

หลังจากที่เพชฌฆาตฟันแม่เกือกที่สิงอยู่ในร่างนกแล้วก็จะทำพิธีฟังแม่เกือกลงในหลุมที่ขุดไว้ใต้ดินบ้านไดบ้าน พร้อมนำอุปกรณ์ที่หลอกแม่เกือกฝังลงไปด้วย เมื่อใช้ดินกลบปากหลุมที่ฝังแม่เกือกแล้ว หมอปิธีจะใช้ดาบปักลงไปใหลุมพร้อมร่ายมนตร์ไม่ให้แม่เกือกฟื้นขึ้นมาได้อีกต่อไป (ที่มาของภาพ: อมรรัตน์ หรสิทธิ์ ถ่ายเมื่อ 31 พฤษภาคม 2557)

3. พิธีแปงขวัญ

ขวัญ คือ สิ่งที่ไม่มีตัวตน นิยมเรียกกันว่า อยู่ประจำชีวิตของคนตั้งแต่เกิดมาซึ่งเชื่อกันว่าถ้าขวัญอยู่กับตัวก็เป็น สิริมงคล เป็นสุขสบาย จิตมั่นคง ถ้าคนตกใจหรือเสียขวัญ ขวัญก็ออกจากร่างไป ซึ่งเรียกขวัญหาย ขวัญหนี ขวัญบิน เป็นต้น

การแข่งขั้ว หรือ การเรียกขั้ว คือ การเรียกขั้วของตนเองให้กลับคืนมา โดยการจ้ดทำพิธีอ้อนวอนแณหรือผู้เป็นใหญ่ในเมืองฟ้า ให้ปล่อยขั้วกลับคืนมา มีการเ้ขั้วด้วยสิ่งแลกเปลี่ยน การข้กลอนเทวดาด้วยเครื่องดนตรี และการไต่ถามด้วยการนับเมล็ดข้าวสารหรือทอดไม้คว่าหงาย เป็นต้น

ชาวไทยทรงดำมีความเชื่อว่า ผีขั้วเป็นผีที่อยู่ในร่างกายของแต่ละคนเป็นมึงขั้วของเรือนร่าง ประดุจดังพิ้งของร่างกาย ตัวอย่างผีขั้ว เช่น เด็กเล็ก ๆ ปวดหัว ตัวร้อนนอเป็นไข ผันละเมอไม่ได้สติ ขณะที่ป่วย หรือเกิดอาการตกใจ จนทำให้ถึงกับล้มหมอนนอนเสื่อไปเช่นนี้ ก็หมายความว่าผีขั้วล่องลอยไปในที่ต่างๆ นอนหลับฝันไม่ดี แสดงว่าผีขั้วไม่อยู่กับตัวเที่ยวเตร่ไปโดยไม่รู้ที่อยู่ในกรณีเช่นนี้ผู้นั้นจะต้องเรียกขั้วเพื่อให้กลับคืนมาอยู่กับตัวเหมือนเดิม

การแข่งขั้วแบ่งได้เป็น 3 ประเภท คือ

1. การแข่งขั้วเด็ก
2. การแข่งขั้วคนทั่วไป
3. การแข่งขั้วผู้สูงอายุ

เครื่องพิธีแข่งขั้ว จะใช้ต่างกันในแต่ละประเภท ดังนี้

1. แข่งเด็ก เครื่องพิธี ได้แก่ ข้าวสุกปากหม้อ ไข่ต้ม
2. แข่งขั้วคนโสดหรือคนทั่วไป เครื่องพิธี ได้แก่ ข้าวสุกปากหม้อ ไก่ต้ม 1 ตัว เหล้า 1 ขวด
3. แข่งขั้วผู้สูงอายุ เครื่องพิธีได้แก่ ข้าวสุกปากหม้อ หัวหมูต้มสุก 1 หัว เหล้า 1 ขวด หมากพลู บุหรี่

ใส่ปานขั้ว

พิธีการแข่งขั้ว

การแข่งขั้วเด็ก หมอขั้วทำพิธีเรียกขั้วให้กลับมายุในตัวเอง จบแล้วใช้เส้นด้ายผูกข้อมือ และให้กินข้าวกับไข่ต้มในปานขั้วนั้น

การแข่งขั้วคนโสดหรือคนทั่วไป พิธีการคล้ายแข่งขั้วเด็ก

การแข่งขั้วผู้สูงอายุ ผู้จะทำพิธีต้องเป็นผู้ได้เรียนรู้การแข่งขั้วเรียกว่าต้องมีครูอาจารย์ จึงจะทำพิธีได้

ขั้นตอนการแข่งขั้ว

เริ่มตอนเย็น ประมาณ 16.00 น. เป็นต้นไป ผู้จะเข้าพิธีแข่งขั้วนั่งต่อหน้าผู้ทำพิธีญาติพี่น้องนั่งล้อมวงห่างๆ หมอขั้วเป็นได้ทั้งชายและหญิง หมอขั้วจะถือห่อ เสื้อผ้าของผู้เข้าพิธี สะพายถุงหลา ถุงหลามีสิ่งต่อไปนี้ คือ

ห่อข้าว 10 ห่อ ห่อปลา 9 ห่อ และห่อไก่ ส่วนมืออีกข้างหนึ่งถือสวิง (เครื่องมือจับปลาชนิดหนึ่ง) 1 ปาก และมืออีกข้างหนึ่งถือไต้ที่จุดไฟหรือท่อนพินที่จุดไฟ

จากนั้นหมอขั้วจะกล่าวเรียกขั้วให้มาอยู่กับตัวผู้เข้าพิธี ถ้าขั้วหายหรือ ขั้วหนีไปจากที่ใด เช่น กรุงเทพฯ หรือ ราชบุรี ก็ต้องเรียกขั้วเข้ามาเรื่อยๆ จนถึงตัว

เมื่อขั้วเข้ามาถึง (ด้วยการเรียก) หมอขั้วจะมอบห่อเสื้อผ้าให้กับผู้ทำพิธีนั้น แล้วผูกด้ายที่ข้อมือ หลังจากนั้นจัดเลี้ยงอาหารแก่ญาติที่มาร่วมพิธี เป็นเสร็จพิธีแข่งขั้ว

พิธีแปงขวัญเรียกขวัญของไทยทรงดำ ที่มาจัดให้กับนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง
เมื่อเดือนมิถุนายน 2556 (ที่มาของภาพ: ปุณย์จรรย์ สรสีสม)

หญิงไทยทรงดำได้เผยแพร่วัฒนธรรมการแต่งกายและพิธีกรรมให้กับนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏ
หมู่บ้านจอมบึง(ที่มาของภาพ: ปุณย์จรรย์ สรสีสม)

4. พิธีแต่งงาน

การแต่งงาน หรือเรียกว่า งานกินดอง หรือ งานกินหลอง หมายความว่า งานเลี้ยงเพื่อความเกี่ยวข้อง เป็นญาติกัน ชายหนุ่มหญิงสาวเมื่อมีความรักใคร่ชอบพอลงขันแต่งงานกัน ฝ่ายชายก็จะส่งผู้ใหญ่ (เจ้าแก่) ไป สู่ขอหญิงสาวจากพ่อแม่ฝ่ายหญิง เรียกว่า ไปไ้โ้โลม สิ่งของที่เตรียมไปมีหอมมากพลูบู่หรี 2 ชุด พร้อมทั้งหญิง สาว 2 คนซึ่งเป็นผู้ถือหอมมากพลูนั้น ทั้งเจ้าแก่ และหญิงสาวต้องสวมใส่ เสื้อฮีให้เรียบร้อยถูกต้องตาม ประเพณี ถ้าเจรจาดกลง ก็จะนัดหมายทำการหมั้น หรือจะนัดหมายแต่งงานกันก็ได้

ขั้นตอนการแต่งงาน การแต่งงานแบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอน คือ ส่อง สู่ สา ส่ง

ขั้นส่องหรือขั้นหมั้น เมื่อทำพิธีเสร็จแล้ว ฝ่ายชายจะไปเยี่ยมฝ่ายหญิงได้เป็นครั้งคราวหรือจะไปๆมาๆ ก็ได้เรียกว่า “ไปหยามหอมะปู” คือ ไปเยี่ยมเยียนหอมมากพลูของหมั้นของฟากที่บ้านหญิง หรือวิธีการไปพบกับคนรัก

ขั้นสู่ คือ การที่ฝ่ายชายไปมาหาสู่ฝ่ายหญิง

ขั้นสา คือ ฝ่ายชายไปทำงานรับใช้ที่บ้านฝ่ายหญิงเป็นเวลา 1-5 ปี กรณีที่พ่อแม่ฝ่ายหญิงจะไม่เรียก สิ้นสอดทองหมั้น ฝ่ายชายจึงต้องไปอาสา ทำงานรับใช้พ่อแม่ฝ่ายหญิง เป็นการทดแทน

ขั้นส่ง คือ พิธีส่งตัวเจ้าสาวให้เจ้าบ่าวในวันแต่งงาน

การแต่งกายของเจ้าบ่าว-เจ้าสาว

การแต่งกายของเจ้าบ่าว คือ สวมใส่เสื้อฮี สวมงอบ ถือนมิตและสะพายย่าม เจ้าสาวแต่งกายชุดเสื้อฮีนุ่ง ซิ่นลายแตงโม

รูปภาพจาก [<https://www.google.co.th/search?q=รูปพิธีกินดองของชาวไทยทรงดำ>]

เครื่องขันหมาก เครื่องขันหมากประกอบด้วย กะเหล็บใส่เหล้า ยาสูบ 4 ที่ เหล้า 1 เท (32 ขวด) ขนม 8 ถาด หมู ไก่

ขบวนขันหมากของเจ้าบ่าว รูปภาพจาก [<https://www.google.co.th/search?q=รูปพิธีกินดองของชาวไทยทรงดำ>], สืบค้นวันที่ 7 พฤศจิกายน 2557

สิ่งของที่มอบให้เจ้าสาว การส่งตัวเจ้าสาว เจ้าสาวต้องเตรียมสิ่งของต่อไปนี้ คือ มะพร้าวอ่อน 2 ถาด กล้วยน้ำหว่า 2 ถาด ปานขวัญ 1 ที่

การไหว้พ่อแม่เจ้าสาว เมื่อเจ้าบ่าวไหว้พ่อแม่เจ้าสาว ผู้นำไหว้เจ้าบ่าวจะกล่าวกันว่า

“องปอ เอ นอ ซ้อยผู้ลุ่มด้าว แอวไหว้เฮา เฮาแฝบ เจ้าเป็นปอซ้อยนา”

แปลว่า ท่านพ่อ ข้าพเจ้าผู้ลูกมากคูกเข้าท้าวเอวไหว้ด้วยความเคารพ ต่อไปนี้ท่านเป็นพ่อแม่เจ้าของข้าพเจ้าแล้ว พ่อแม่ของเจ้าสาวก็จะกล่าวให้ศีลให้พรว่า ขอให้อายุมันขวัญยืน ทำมาค้าขึ้นมีเงินทองจะเป็นผ้าเมี้ยกันมันคง มีลูกเต็มบ้านมีหลานเต็มเมือง ฝ่ายเจ้าบ่าวกล่าวรับ อุ้มให้หัวบัว (พร) ใส่เกล้า จะอยู่กับจนแก่เฒ่า

5. พิธีขึ้นบ้านใหม่

ก่อนที่เจ้าของบ้านจะเข้าไปอยู่ อาศัยในหลังใหม่ ของคนไทยทรงดำมีพิธีขึ้นบ้านใหม่ดังนี้ คือ พิธีเริ่มขึ้นประมาณบ่ายสี่โมงเย็นหรือเวลา 16.00 น. เป็นต้นไป พิธีต้องใช้เวลาประมาณ 2-3 ชั่วโมงหรือกว่านั้น

การแต่งกายของเจ้าบ้าน พ่อบ้านสวมเสื้อฮี สะพายย่าม เหน็บมิดไต้มีฝักไว้ที่เอว แม่บ้านสวมเสื้อฮี นุ่งซิ่น สะพาย แอบข้าวเหนียว ญาติพี่น้องช่วยกันหอบและถือสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ เช่น ที่นอนหมอนมุ้ง กระจุง ตะกร้า ฯลฯ

งานขึ้นบ้านใหม่และพิธีเปิดศูนย์วัฒนธรรม 8 ชาติพันธุ์ วัดวาปีสุภทวาราส 23 มิ.ย. 2556
(ที่มาภาพ : ธีรดา โสมนัส)

6. พิธีข่มขวง

พิธีข่มขวง หมายถึง พิธีการข่มขวัญภูตผี ปีศาจมิให้กล้ากรายเบียนผู้คนหรือเจ้าของบ้านให้มีความสุข ความเจริญ พิธีนี้เป็นการบำรุงขวัญแล้วจิตใจให้คลายความกลัวคล้ายพิธีตัดไม้ข่มนาม ฮีต หรือ ผู้นำฮีต คือ ผู้รู้ พิธีข่มขวง ฮีตแต่งกายด้วยเสื้อฮีชาย มือขวาถือดาบฮีตเดินนำเจ้าของบ้าน ขบวนหอบ และบรรดาญาติพี่น้อง เดินวนรอบบ้านลักษณะทักษิณาวรรตจำนวน 3 รอบ รอบแรกทุกคนต้องสงบเงียบไม่พูดคุยกัน รอบที่ 2 และ 3 ผู้ร่วมขบวนจึงจะพูดคุยสนุกสนานได้ ขณะเดินรอบบ้าน ฮีตจะรำยมนต์ขับไล่ภูตผีปีศาจให้หลบหลีกไปด้วยเสียงดัง เมื่อครบ 3 รอบ ฮีตนำขบวนทั้งหมดหยุดที่บ้านไต่ขึ้นบ้าน ใช้คมมีดเคาะที่บ้านไต่ ชั้นที่ 2 ครั้งแล้วปักมีดพร้อมรำยมนต์ไล่ภูตผีปีศาจนางไม้ทั้งหลาย ที่มีอยู่ในบ้านให้หนีไป ฮีตต้องทำพิธีเช่นนี้ทุกชั้นบันได เว้นบันไดชั้นแรกและชั้นบนสุด เพราะถือว่าบันไดชั้นแรกเป็นหัวแม่ บันไดชั้นบนสุดเป็นหัวพ่อ

ก่อนที่เจ้าของบ้านและญาติๆ จะขึ้นบนบ้านได้นั้น หญิง 2 คน ที่อยู่บนบ้านทำหน้าที่ดึงมือพ่อบ้าน แม่บ้านพร้อมกับถามพ่อบ้านว่า ไปค้าขายได้อะไรมาบ้าง พ่อบ้านตอบว่า ได้เงินทองข้าวของมากมายจะขออยู่อาศัยในบ้านใหม่นี้ จากนั้นเจ้าของบ้านและทุกคนขึ้นบนบ้านพร้อมขบวนหอบสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ

เครื่องพิธี 4 แห่ง เมื่อขึ้นบ้านใหม่แล้วต้องจัดพิธีอีก 4 แห่ง เครื่องพิธี 4 ชุด ดังนี้
ชุดที่ 1 พิธีสู่ลงตาด้วยกาช่อง แม่บ้านจัดมอบให้ลูกตา

ชุดที่ 2 ผู้รู้ชี้นำพอบ้านไปตอกตะปูที่เสากลางบ้าน 3 ครั้ง พอบ้านแขวนยามไว้ที่ตะปุนั้น ส่วนแม่บ้านจัดเครื่องพิธีชุดที่ 2 มอบให้ผู้รู้ชี

ชุดที่ 3 เรียกฟายป่า จัดเครื่องพิธีได้แก่ ดอกไม้ ธูปเทียน ข้าว ไก่ เหล้า เช่นที่หน้าบ้านบันไดบ้าน

ชุดที่ 4 จัดเครื่องเช่นไหว้ผีเรือนในห้องกะล่อห้อง

ผู้รู้ชีต (จารีต) จะทำพิธีต่อไปด้วยการตัดข้าวสาร เกลือ พริกแห้งและหัวหอม เพื่อไล่ผีร้ายภายในบ้านทั้งหลายทั้งปวงให้หนีออกไปพร้อมกันนั้นก็ประพรมน้ำมนต์เพื่อเป็นสิริมงคลแก่บ้านใหม่แล้วทุกคนในครอบครัว ต่อมาหญิงสาวนำก้อนหินจำนวน 4 ก้อน วางไว้บนกะบะดินที่กลางบ้าน ลุงตา (พี่ชายหรือน้องชายของแม่บ้าน)เลือกหยิบก้อนหินทิ้งไป 1 ก้อน (บอกว่าเป็นก้อนหินที่ไม่ดี) ที่เหลือเป็นก้อนหินที่ดีจึงใช้เป็นแม่เตาไฟสำหรับหุงข้าว หญิงคนหนึ่งจัดเตรียมไฟสำหรับหุงข้าวส่วนหญิงอีกคนหนึ่งไปจัดเตรียมกวมุ้งเพื่อเป็นที่นอนของเจ้าของบ้าน

ส่วนลุงตาเดินลงมาไปใต้ถุนบ้านใช้ไม้ปักเขตบอกริเวณที่เลี้ยงสัตว์ เช่นหมู ไก่ เพื่อเช่นไหว้ผีเรือนในโอกาสต่อไป จากนั้นจัดเลี้ยงอาหารมื้อเย็นทุกคน พิธีขึ้นบ้านใหม่ของไทยทรงดำเป็นอันเสร็จสิ้น

7. พิธีกรรม: การทำศพ

ไทยทรงดำถือว่าการตายเป็นเรื่องสำคัญมาก เมื่อมีการตาย ญาติพี่น้องมีเดียวกันจะหยุดทำงานทุกอย่างเพื่อเป็นการไว้ทุกข์ และช่วยกันจัดการเกี่ยวกับประเพณีงานศพนั้น เรียกว่า “กำบ้าน กำเมือง” และถือเป็นการแสดงความโศกเศร้าจนกว่าจะนำศพไปเผาแล้วจึงจะมีการทำงานปกติได้

ไทยทรงดำมีความเชื่อถือบรรพบุรุษอย่างเคร่งครัดมีความเชื่อว่าคนตายเป็นผีแล้วสามารถให้คุณให้โทษแก่แก่สามี ภรรยา หรือบุตรธิดา ญาติพี่น้องได้ พ่อแม่ตายไปแล้วจึงต้องเป็นผีประจำบ้าน เรียกว่าผีบ้านผีเรือน จดชื่อไว้ในบัญชีประจำบ้านเรียกว่า บัญชีผีเรือน แต่ครั้งที่มีการเช่นไหว้เพื่อเลี้ยงผีเรือน ต้องอ่านบัญชีผีเรือนเรียกให้มารับเครื่องเช่นนั้นที่ละชื่อ ผีที่จะเชิญต้องเป็นผีที่ตายดี คือ เจ็บป่วยไข้ตาย แก่หมดอายุและตายในบ้านส่วนผีที่ตายนอกบ้าน หรือ ตายเพราะอุบัติเหตุต่างๆ เรียกว่าผีตายโหง จึงไม่มีรายชื่อที่บัญชีผีเรือน

เชื่อนฮ้าย หมายถึง บ้านที่มีคนตาย คนตายไร้วิญญาณเรียกว่า ขอน โลงศพจะตั้งไว้ที่ชื่อบ้านตามความยาวของชื่อ ไม่วางขวางชื่อ เหนือโลงศพมี ขว้ตัววน หรือตะพานส่วน เจ้าของบ้านนำเสื้อผ้าของผู้ตายแขวนพาดไว้

นอกจากนั้นยังมี เรือนแสด ลักษณะคล้ายมุ้งใหญ่ทำด้วยผ้าขาวหรือทำเป็นม่านล้อมรอบไว้ก็ได้ บ้านที่มีคนตายต้องก่อกองไปไว้ที่พื้นดินบริเวณใกล้บ้านกับห้องผีประมาณ 1 วา ให้ไฟลุกสว่าง คือเรียกว่า “แสงไฟเรือน” เมื่อถึงวันงานเผาศพจะก่อกองไฟไว้ที่ป่าช้า เรียกว่า “แสงไฟป่า”

นายเขย คือ หมอพิธีบอกทางให้กับผู้ตาย เพื่อให้วิญญาณเดินทางกลับบ้านเกิดเมืองนอนเดิม คือเมืองแกลง

พิธีกรรม: กินสังลา นายเขยรินเกล้าให้ญาติพี่น้องดื่ม ซึ่งเป็นการดื่มร่วมกันครั้งสุดท้าย เพราะต่อไปนี้จะไม่มีกัดื่มร่วมกับผู้ตายเช่นนี้อีก เรียกว่า “กินสังลา”

พิธีกรรม: การเรียกขวัญ นายเขยถือสวิงเดินไปรอบ ๆ หีบศพเพื่อช้อนเอาขวัญของญาติพี่น้องให้คืนมามีให้ตามผู้ตายไปสิ่งโนสสวิงได้แก่ เสื้อผ้าเจ้าของบ้าน ห่อข้าว หอพริก และห่อเกลือ

พิธีกรรม: หลั่งเผาศพ เมื่อพิธีการเผาศพเสร็จเรียบร้อยแล้วในวันรุ่งขึ้นญาติพี่น้องและผู้สืบทอดจะมาทำพิธีอีกครั้งดังนี้

ขั้นแรก การเก็บกระดูกผู้ตาย

ขั้นที่สอง สร้างแหว หรือ เรียกว่า เฮ็ดแหว ส่วนประกอบของแหว ถูกเตรียมไว้ที่บ้านแล้วนำมา ประกอบเป็นประกอบส่วนต่างๆ ณ ที่ตรงเนินดินเผาศพนั้น

การเรียกขวัญของผู้ตายและเรียกผีขึ้นเรือนก่อนนำร่างไปเผาที่วัด
(ที่มาของภาพ: ปุณย์จรรย์ สรสีสม และจิราภรณ์ หนูสิทธิ์)

เมื่อประกอบพิธีเผาศพให้ผู้ตายแล้วญาติผู้ตายจะเก็บกระดูกและปลุกบ้านป่าให้ที่วัด (สมัยก่อนบ้านป่าถูกสร้าง บริเวณป่าช้าข้างๆที่เผาศพ) (ที่มาของภาพ: ปุณย์จรรย์ สรสีสมและจิราภรณ์ หนูสิทธิ์)

การประกอบบ้านป่านั้นจะนิยมใช้ไม้ไผ่มาทำเป็นตัวบ้านและมุงหลังคาด้วยจากยกพื้นสูงประมาณ 1 เมตร
(ที่มาของภาพ: ปุณย์จรรย์ สรสีสมและจิราภรณ์ หนูสิทธิ์)

กลางบ้านป่าจะชุดหลุมเพื่อใส่กระดูกและใช้ด้ายไหมผูกโยงขึ้นบนบ้านป่าข้างล่างจะใส่เครื่องนอน อุปกรณ์ทำ
การเกษตร ข้าวของเครื่องใช้ต่างๆที่ใช้ในชีวิตประจำวัน
(ที่มาของภาพ: ปุณย์จรรย์ สรสีสมและจิราภรณ์ หนูสิทธิ์)

หน้าบ้านป่าจะตั้งเสาเรียกว่า หอกาว ระหว่างหอกาวจะมีก้านร่มเรียกว่า หอเทียน ถ้าเป็นผู้ชายจะเป็น นกหงส์
ส่วนผู้หญิงจะเป็น หอปี่ และรอบๆจะมีใบไม้หรือผ้าสีที่ติดกับไม้ไผ่นำมาวางไว้รอบๆเสา การทำบ้านป่าให้
ผู้ตายนั้นจะต้องให้ลูกเขยหรือหลานเขยมาเป็นผู้สร้างบ้านให้(ถ้าในกรณีไม่มีลูกให้ใช้ญาติที่นับถือผิเดียวกันมา
ช่วยสร้างบ้านให้ (ที่มาของภาพ: ปุณย์จรรย์ สรสีสมและจิราภรณ์ หนูสิทธิ์)

เครื่องแต่งกายในการประกอบพิธีศพไทยทรงดำนั้นลูกชายจะสวมเสื้อสีขาวโพกศีรษะด้วยผ้าขาวส่วนลูกสะใภ้
หลานสะใภ้ลูกเขยและหลานเขยจะใส่เสื้อสี (ที่มาของภาพ: ปุณย์จรรย์ สรสีสมและจิราภรณ์ หนูสิทธิ์)

หลังจากที่ทำบ้านป่าเสร็จแล้วจะนำห่อแก้วมาสวมเข้ากับบ้านป่า
(ที่มาของภาพ: ปุณย์จรรย์ สรสีสมและจิราภรณ์ หนูสิทธิ)

ลูกหลานจะมาทำความเคารพศพผู้ตาย โดยลูกสะใภ้จะเป็นคนนำการทำ ความเคารพ ในพิธีศพของไทยทรงดำ นั้นจะทำความเคารพโดยการกราบแบบหงายมือขึ้น (ที่มาของภาพ: ปุณย์จรรย์ สรสีสมและจิราภรณ์ หนูสิทธิ)

หลังจากนั้นเขยก็จะประกอบพิธีตามประเพณีของไทยทรงดำเป็นอันเสร็จพิธี
(ที่มาของภาพ: ปุณย์จรรย์ สรสีสมและจิราภรณ์ หนูสิทธิ)

พิธีกรรม: ส่งวิญญาณ นายเขยเริ่มพิธีส่งวิญญาณ ดังนี้ ขั้นแรก นายเขยบอกวิญญาณผู้ตายให้กิน เหล้ากินข้าว ขั้นที่สอง นายเขยแจกข้าวปั้นให้ญาติผีเดียวกันดม ทุกคนบอกว่า เหม็น พิธีนี้เรียกว่า กินจิ้ง หมายถึง การกินเพื่อให้เกรียดชังกับผู้ตาย ขั้นที่สาม เขยกล่าวมอบแสวให้แก่ผู้ตายเพื่อนำไปใช้ในเมืองผีหรือ ยมโลก นายเขยบอกทางส่งวิญญาณ ผู้ตาย

การบอกทางให้ผู้ตายเดินทางกลับมาตุภูมิเดิมนั้น นายเขยจะกล่าวบอกทางส่งวิญญาณซึ่งแต่งไว้เป็นคำ กลอนไทยทรงดำที่คล้องจอง เนื้อความจะบอกถึงคุณความของผู้ตายผู้ตายหมดหน้าทีในโลกนี้แล้วขอให้ขวัญ ไปอยู่เมืองฟ้า ให้แดนผู้สร้างมนุษย์นำขวัญไปสร้างให้มาเกิดใหม่จากนั้นจะบอกทางไปที่ละตะแลงหรือการ เดินทางแต่ละย่านที่ละถิ่นโดยเริ่มจากบ้านตนเองไปยังถิ่นต่างๆ จนถึงหนองคายข้ามแม่น้ำโขงเวียงจันทน์ เวียดนามจนถึงเมืองแกง นอกจากนั้นนายยังไม่ลืมที่จะบอกวิญญาณผู้ตายอีกว่าเมื่อถึงมือเวนเตง ก็ให้ผู้ตาย กลับบ้านเพื่อรับเครื่องเช่นทุก 10 วันอีกด้วย

จากนั้นทุกคนเดินทางกลับบ้าน ณ ที่บ้านของผู้ตายเจ้าของบ้านต้องจัดพิธีสู่ขวัญเขย โดยจะมอบเครื่อง พิธีต่อไปนี้ให้แก่ นายเขย ได้แก่ ไก่ 1 ตัว เหล้า 1 ขวด ข้าวน้ำ หมากพลู พิธีนี้เป็นการสู่ขวัญเขยให้กลับมาอยู่ กับตัวให้มีอายุมันขวัญยืน

เสร็จแล้วนายเขยจะทำพิธีเสียมโดยนายเขยตัดผมของบุตรชายผู้ตายทุกคน ส่วนบุตรหญิงจะตัด เฉพาะหญิงที่ยังไม่มีครอบครัว วิธีการตัดผมก็คือ บุตรผู้ตายแหงนหน้าแล้วพูดว่า “ตักยาก ฟ้าเอย แถนเอ่ย” พิธีงานศพไทยทรงดำเสร็จสิ้นเพียงเท่านี้

สิ่งที่สร้างให้กับผู้ตายในการทำพิธีศพของไทยทรงดำ ได้แก่

เอ็นแหว หมายถึง การสร้างแล้วทำสิ่งของ เครื่องใช้ไปให้ผู้ตาย สำหรับวิญญาณจะได้นำไปใช้ในเมืองผีหรือยมโลก แหว มี 3 แบบ ดังนี้

แบบที่ 1 แหวสำหรับผู้ชาย

แบบที่ 2 แหวสำหรับผู้หญิง

แบบที่ 3 เรียกว่า เอือนป่าสำหรับผู้ตายที่เป็นหนุ่มสาว

แหวแต่ละแบบจัดทำไม่เหมือนกัน เมื่อจัดทำแล้วนำไปตั้งไว้ที่บริเวณเผาศพหรือป่าแหว

แหวแบบของชาย จัดทำรูปนกกางตแต่งสวยงาม ขนาดเท่าไม้ไผ่ขนาดกลางเหลาเกลี้ยงยาวประมาณ 4 เมตร เป็นเสา เออนกเออนกติดปีกไว้บนยอดเสานอกจากนั้นมียี่มระย้า ทำด้วยด้ายย้อมสีเป็นพู่ห้อยระย้า รม มีธงทิวปักไว้โดยรอบ

แหวแบบของหญิง ลักษณะคล้ายกับของชาย ผิดกันที่ปลายเสาหลวง ซึ่งจะเป็นปลีไม้ไผ่ชั้นหงส์ ส่วนเอือนป่าจะต่างออกไปทั้งสองแบบ ลักษณะเป็นบ้านใต้ถุนสูง ปลูกสร้างแบบง่ายๆ มีรั้วล้อมรอบ มีธงประดับ และเครื่องใช้ต่าง เพื่อส่งให้ผู้ตาย

ส่วนประกอบของแหว มีดังนี้

1. ทำด้วยผ้าสีขาวและสีแดง ผูกติดปลายไม้ไผ่ ธงนี้สำหรับให้ผู้ตายเกาะชายธงไปเมืองฟ้า
2. เสาหลวง เป็นต้นเสาขนาดเท่านองยามประมาณ 2 เมตร ที่ปลายเสาทำเป็นตัวหงส์ เกาะสลักด้วยไม้ และตกแต่งด้วยชั้นผ้าสี เพื่อเป็นพาหนะเดินทางของผู้ตายไปเมืองฟ้า สำหรับหญิงปลายเสาหงส์ปลีมีลักษณะเป็นท่อนไม้ยาว 50 ซม. ทรงกระบอกที่ปลายหมากหอพลูและเงินบาทห่อใบตองผูกติดไว้รอบๆปลี ตกแต่งด้วยชั้นผ้าสีแดง สีเหลืองและขาวเป็นริ้วๆ รอบๆ ปลายเสาทำเป็นกลีบด้วยไม้ไผ่ผ่าซีกประมาณ 6-8 เมตร แฉกถ่างให้กางออกคล้ายดอกไม้บ้าน
3. เรือนแก้ว ทำด้วยกระดาษและชั้นผ้าไหม มีลักษณะเป็นบ้านทรงไทย คล้ายศาลพระภูมิ วางบนกระดานมีมีรั้ว 4 ด้านตกแต่งด้วยชั้นผ้าริ้วสีต่างๆ เป็นบ้านสำหรับผู้ตายได้อยู่ในเมืองฟ้า
4. รม ทำด้วยไม้ไผ่ กระดาษและผ้าสีต่างๆ ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 30 ซม. คล้ายกลดผูกติดกับปลายเสาหลวง
5. บ้านที่สร้างอุทิศให้กับผู้ตาย จะสร้างเป็นบ้าน 4 เสา ขนาดกว้าง 50 ซม. ยาว 75 ซม. สูง 1 เมตร หลังคามุงจากรั้วรอบบ้าน

พิธีกรรม: พิธีเอาผีขึ้นเรือน เมื่อจัดการพิธีเผาศพเสร็จแล้ว เจ้าภาพกำหนดวันเพื่อเชิญวิญญาณของผู้ตายให้เข้าไปอยู่ในบ้านของตนเองพิธีนี้เรียกว่า “เอาผีขึ้นเรือน” การเลือกเอาผีขึ้นเรือนมีข้อกำหนดวันใดก็ได้ ขอให้วันนั้นเป็นวันดี แต่วันที่ห้ามไม่จัดพิธีเอาผีขึ้นเรือน สำหรับผีผู้น้อย คือ มือกัด มือขด มือฮับ ส่วนผีผู้ตาวนั้นไม่จัดพิธีเฉพาะ 2 วันคือ มือฮวง กับมือฮับ

พิธีเอาผีขึ้นเรือน เริ่มดังนี้

1. ตอนเช้าประมาณ 7.00 น. เป็นต้นไปเริ่มจาก นายเขยกกล่าวเรียกชื่อผู้ตาย ให้มากินเครื่องเช่น คือ เหล้า 1 ขวด ไก่ดิบ (ไก่ตัวนี้ต้องถอนขนไม่ให้หมดยังมีขนติดอยู่บ้าง) 1 ตัวและข้าว 1 ชามเมื่อทำพิธีเสร็จแล้ว นายเขยกจะโยนไก่ดิบไปนอกบ้าน เรียกพิธีนี้ว่า “ไต่บ่เล็กบ่ถ่าน”

2. ญาติพี่น้องผีเรือนเดียวกันเข้ามาช่วยกันยกบ้านเพื่อนมอบให้นายเขยกเพื่อจะได้ทำพิธีเอาผีขึ้นเรือนญาติๆที่มาร่วมพิธีนี้ จะนำห่อข้าว เนื้อเค็ม ปลาเค็ม ไข่ต้มคนละห่อมามอบให้เจ้าของบ้านเพื่อนำไปใส่ในพานเพื่อนเป็นเครื่องเช่นไหว้ด้วย

3. หลังจากเลี้ยงอาหารเข้ากันเสร็จแล้ว นายเขยกจะเริ่มพิธีต่อไป คือการเชิญวิญญาณผู้ตายมารับ เครื่อง

เซ็นในปานเดือน ขึ้นต่อมายกปานเดือนออกมานอกห้องกะล้อห้องใส่หัวหมู ห่อข้าวของญาติๆ หมากพลู ชั้นน้ำ เหล้า และบุหรี

4. จากนั้นนายเขยจัดพิธีสู่ขวัญแก่ทุกคน โดยให้มากิน เหล้า ข้าว และหมู เสร็จแล้ว เลี้ยงข้าวมือ กลางวันเป็นอันเสร็จพิธีเอาผีขึ้นเรือน

สำหรับรายละเอียดการศึกษาเครือญาติกับความสัมพันธ์ในพิธีศพไทยทรงดำ ตำบลจอมบึง อำเภोजอมบึง จังหวัดราชบุรี มีผู้ศึกษาไว้ 2 ท่าน คือ ปุณย์จรรย์ สรสีสม และจิราภรณ์ หนูสิทธิ์ ซึ่งได้ศึกษาและนำเสนอในเวทีการประชุมงานวิจัย “ราชภัฏเพชรบุรีวิจัยเพื่อแผ่นดินไทยที่ยั่งยืน” ครั้งที่ 1 เมื่อวันที่ 28 พฤษภาคม 2554 ณ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี ความน่าสนใจที่เป็นรายละเอียดของการนำเสนอ คือ การอธิบายความสำคัญของเครือญาติกับความสัมพันธ์ในพิธีศพ ซึ่งนักวิจัยทั้ง 2 ท่านมองว่าครอบครัวและเครือญาติของคนไทยทรงดำมีอิทธิพลต่อพิธีศพและวิถีชีวิตประจำวันของคนกลุ่มนี้เป็นอย่างมาก อิทธิพลของเครือญาติทางการแต่งงานของไทยทรงดำจะมีบทบาทความสำคัญมากกว่าเครือญาติทางสายโลหิต กล่าวคือเครือญาติทางสายโลหิตที่เป็นเพศหญิงเมื่อแต่งงานออกเรือนไปแล้วก็ต้องไปนับถือผีของฝ่ายสามี ส่วนเครือญาติทางการแต่งงานนั้นเมื่อแต่งงานเข้ามาแล้วก็ต้องนับถือผีของฝ่ายสามีจึงถือว่าเป็นบุคคลที่อยู่ภายในครอบครัว ที่จะต้องสืบทอดการเลี้ยงผีของครอบครัวนั้น “ผี” ในความเชื่อของคนไทยทรงดำ คือบรรพบุรุษ หรือ รากเหง้าของตนเอง พิธีศพจึงไม่ใช่แค่การแสดงความเคารพหรือให้เกียรติผู้ตาย ทว่าพิธีศพของคนไทยทรงดำเป็นการแสดงความเคารพรากเหง้าของตนเอง ในพิธีศพ บทบาทของ “เขย” และ “สะใภ้” เริ่มตั้งแต่ก่อนจะที่ทำบ้านป่า จนกระทั่งการสร้างบ้านป่า อีกทั้งการแต่งกายในการประกอบพิธีศพจะให้ความสำคัญกับการแต่งกายของลูกหลานเขย ลูกหลานสะใภ้โดยบุคคลดังกล่าวทั้งหมดจะต้องสวมใส่ชุดฮีซึ่งเป็นชุดที่แสดงอัตลักษณ์ของไทยทรงดำ ส่วนลูกชายของผู้ตายจะต้องโกนผมหรือโพกด้วยผ้าขาว ใส่เสื้อคอวีสีขาวไม่ต่อแขน เรียกว่า ใส่เสื้อตลกปกหัวขาว เป็นการไว้ทุกข์